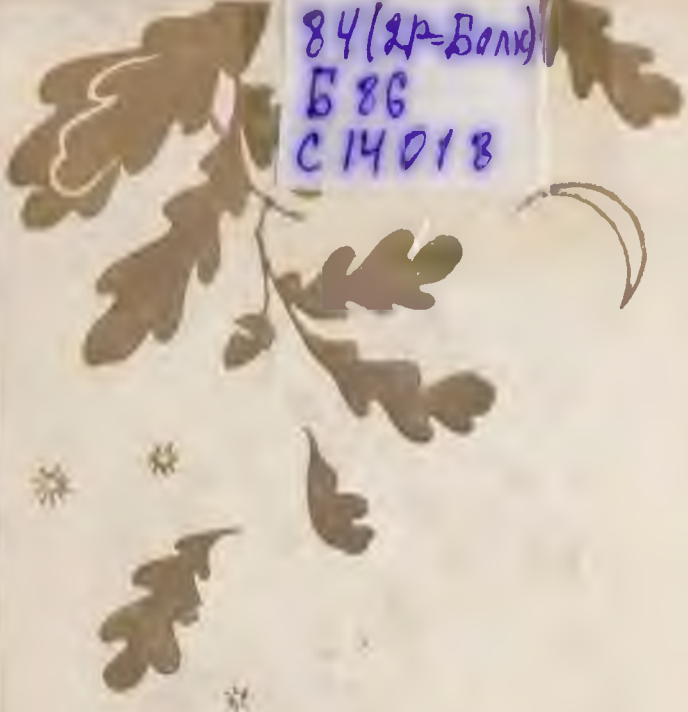

84(2P-Болд)

Б 86

С 14018

ИССА БОТАШЕВ

Елшюрюм

VB

V

ИССА БОТАШЕВ

Эльбруси

НАЗМУЛА

Исмаил

81018

«ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК · 1981

Книжка-бл.	Год	Гонимая страна
Бир-коте:		

С (Балк) 2
Б 86

Бу китабында поэт Исса Боташев кесини эм аны бла бирге келген төлюню жашау жолун эскереди. «Ёмюрюм» деп автор китабына бошдан атамагъанды: жашау къадары, хар жүрек итиную, хар этген атламы халкыны историясыбла унисон халда келишедиле. Иссаны ёмюрю — ол къыралыбызны кыйын да, махтаулу да дунясыды.

Б $\frac{0743 - 061}{M 125 (03) - 81}$ 42—81 3703010200

С: «Эльбрус» китап басма, 1981

НАСЫПНЫ ЖОЛУ БЛА

* * *

Мени кысха жашауумдан бюгюн да
Бир кюнюм къарап-къарагъынчы кетди.
Къадарны манга буюргъан жюгюн да
Кётюрюп, эталгъан ишими этдим.

Кёк жашнагъанча, ашыгъышлы ётген
Бир кюнюмю ызындан къарап турдум.
Кёпле ахырына чыгъалмай кетген
Жашау китапны бир бетин аудурдум.

Мен аны бир бетин окъуп бошаргъа,
Ахшам узакъ жулдузларын уятды.
Мен артыкъ бек суймегенча жашаргъа,
Кюнюм къара тауну артына батды.

Ашыгъып кетген бюгюннюгю кюнюмден
Не хайыр кёрдюм? Ол манга не берди?
Ол иш туююлд! Къууандымы ишимден
Туугъан халкъым, менден не хайыр кёрдю?

ЁМЮРЮМ

Манга дунияны кече къарангысын,
Танг жарыгъын да кёргюзтген ёмюрюм,
Сабыр жай кечени, шош танг аласын
Жюрегиме саугъа этген ёмюрюм.

Кюз терек чапракъла жер жапханча,
Юсюме жамаула жапхан ёмюрюм,
Тенгиз толкъунлада жаухар тапханча,
Жаным умутларын тапхан ёмюрюм.

Тюклю чабырларымы миделлери
Аякъларымы жылытхан ёмюрюм,
Жокълукъ жылларымы сууукъ желлери
Санларымы къалтыратхан ёмюрюм.

Мен жетижыллыкъ жашчыкъ болгъанымда,
Илмуну эшигин керген ёмюрюм,
Жаш тёлюню жыл саны толгъанында,
Насып эшигин кенг керген ёмюрюм.

Мен сюрюучю болуп колхоз къойлада,
Жайлыкъда сюрюу кютген ёмюрюм,

Жарыкъ тенглерим бла эл тойлада
Аяусуз аякъ бюкдюрген ёмюрюм.

Ашаргъа гыржын тапмай тургъанымлай,
«Къанат къакъ!» — деп, таукел этген
ёмюрюм,
Къыралыбызгъа жау ёшюн ургъанлай,
Бек къаягъа эр сюелтген ёмюрюм.

Къанлы жаула чабып, таулу жашланы
Уруш аулакълагъа атхан ёмюрюм.
Топ тауушла къаяланы ташларын
Гюрюлдетип, зангырдатхан ёмюрюм.

Бу жашауну жарсыуун, зауугъун да
Бизге кёп кере сынатхан ёмюрюм.
Урулда ёлюп жашы, жууугъу да,
Таулу ананы сарнатхан ёмюрюм.

Ачы уруш баргъан кезиуледе
Кюйсюзлюкню бойнун бургъан ёмюрюм.
Аскерчиле кёп сермешген жерледе
Сынла солдатлача тургъан ёмюрюм.

Алф жигитлерине озгъан урушну
Сослан ташладан сын салгъан ёмюрюм.
Хар къайда къолгъа алып къурулушну,
Жер жерни хазнасын алгъан ёмюрюм.

Хар адамны жолу, къадары ючюн,
Жашауу ючюн жууаплы ёмюрюм,
Дунияны тынчлыгъына салып кючюн,
Мамыр ауазлы, къууатлы ёмюрюм.

Ёзенде, таулада жерлешлерими
Зырафына жашатмагъан ёмюрюм,

Махтау бере аланы ишлерине,
Харам гыржын ашатмагъан ёмюрюм.

Ёмюрюм! Аз жигитлеми кетдиле,
Бу дунияда ачыкъ ызларын кёюп?!
Халкъгъа ала кёп ахшылыкъ этдиле,
Зарауатлыкъны къурч къаласын оюп.

Ала кетмелле заманлары жетип,
Кетдиле бизни муратха жетдире.
Къабыр тёбелеринде кырдык битип,
Желле кырдыкланы белляу этдире.

Урушда жоюлгъан къарындашлары
Халал эгечле жилягъан ёмюрюм,
Хорлам кюнюн жарытып тау башланы,
Жарыкъ жырлада жырланган ёмюрюм.

Тамблагъа элтген жолланы ишлей,
Бетлерибиз желде кюйген ёмюрюм,
Деу къыралыбызны, бютюн да кючлей,
Жаныбыздан да бек суйген ёмюрюм.

Эшиклерибизни насып турмушха,
Кюн тыякълагъа ачдыргъан ёмюрюм,
Бар кюч бурулуп мамыр къурулушлагъа,
Жерни жауу бюркюп чыкъгъан ёмюрюм.

Биз кёп хайыр эталмагъан эсек да,
Шуёхларыбызча, кечерсе, ёмюрюм.
Ишибиз ёлмез, кесибиз ёлсек да,
Башха тёлюге кёчерсе, ёмюрюм.

Биз ахырына жетдиралмай кёйгъан
Ишни туудукъла этерле, ёмюрюм.

Биз, тауну тешип ётдюралмай къойгъан
Жолну туудукъла ётерле, ёмюрюм.

Осуят сёзлерин таматаланы
Биз, туудукълары, толтургъан ёмюрюм.
Сыйлы сын ташларына аталаны
Саула, бёрк алып, баш ургъан ёмюрюм!

ЖЕРИМИ ИЙНАГЪЫ

Къайсын Кулиевха

Сен туугъанда, Башиллики башында
Бир жарыкъ жулдуз чыкъгъан болур эди.
Таулу киши эски тыпыр ташында
Бир огъурлу от жакъгъан болур эди.

Таулу халкъынг сени туугъан кюнюнгю
Байрам кюннге санаргъа боллукъ эди.
Билип жарыкъ ён боюрун ёнюнгю,
Къурман къазан къайнаргъа боллукъ эди.

Сен ол кюн халкъынга жашха туугъанда,
Атанг уллу къууанч этген болуред.
Гелля, киндигинги кесип, жуугъанда,
Бешигинги жыр тебретген болуред.

Гюллю талада, чегем аузунда
Ананг къойнуна алгъан болур эди.
Таулу къыз, жарыкъ согъуп къобузун да,
Сени тоюнга баргъан болур эди.

Сен туугъанда, ол сен скойген тауларынг
Къууанч бетли къарагъан болур элле.

Ауазынгы элигизни суулары
Айланчлада кьатлагъан болур элле.

Сен туугъанда, кьарт жырчы да, жыр этип,
Беш да тау элге айтхан болур эди.
Аны макъамы, элден элге жетип,
Кьартны, жашны сагъайтхан болур эди.

2

Кёрдюнг биреу сынагъан ёксюзлюкню,
Сени да сопакълагъан эди кьадар.
Сабийлей, ёкюлю болуп тюзлюкню,
Хар кьарыусузгъа излегенсе мадар.

Къош гыржынланы, ышымынга сюртюп,
Ашадынг, нёгери малчы жашланы.
Тау жайлыкъда турдунг малланы кютюп,
Кюн да, ай да жарыта тау башланы.

Сора башладынг жырла этип кесинг,
Халкъынг къысхан эди сени кьойнуна.
Таулагъа тенг болуп хунеринг, эсинг,
Жырларынг жетдиле суула бойнуна.

Андан бери оздула айла, жылла,
Халаллыгъынгы барыбызгъа чачдынг.
Жырларынгы элтдиле узакъ жолла,
Халкъынгы бетин сау дуниягъа ачдынг.

3

Ата журт урушну ал жылларында
Сен терен сездинг кьыралгъа кьоркьууну.
Сен юйрендинг аскерни жолларында,
Сыйлы кёрдюнг кьыралны кьоруулауну.

8

Кёкде учдунг, жюздюнг тенгиз суулада,
Халкынг ючюн кирдинг кёп урушлагъа.
Кишилик къанынга сингип таулада,
Ётгюрлюгюнг ушады тау къушлагъа.

Анда ажал борбайынга чулгъанып
Тургъанда да, къачмадынг не букъмадынг.
Алдан алгъа бардынг, къаннга булгъанып,
Жауну жокъ этмей, урушдан чыкъмадынг.

Къыралынг ючюн сен кёп сермешгенсе,
Жаулагъа, къапланча, кесинги атып.
Сивашдан да, уруш эте, ётгенсе,
Анда къан къатыш балчыкыгъа батып.

Адамлыкъны нёгер этип кесинге,
Къаламынг да окъ болгъанды жаулагъа.
Сермешгенде, къоркъуу келмей эсинге,
Ушагъанса кесинг туугъан таулагъа.

Къудай улу Хасан сени юсюнгден
Айтханны окъуучулагъа айтайым:
Адамлыкъны суйгенинги кесингден
Айтайым да, шуёх сёзню къатлайым:

— Бир жол аскер бёлюм аякъ кёпюрню
Бир бири ызындан ётюр баргъанлай,
Бир солдатны шкогу суугъа тюшдю,
Анда аягъы учуп жыгъылгъанлай.

Къоркъгъандан, солдатны чыгъаед жаны,
Жунчугъандан, несин да билмей къалды.
Командирибиз а, кёргенлей аны,
«Шкокну тап!» — деп, сёзню къысха салды.

Суу а барады, бузлары кёрюне,
Солдат адыргыдан кёз жашын сыкъды.
Къайсын а, буз къатыш суугъа кёмюлюп,
Солдатны шкогун алды да, чыкъды.

Ол заманда сауутун тас этгенни
Ажал сакълай эди, ёле эди жан:
Алай бла ахыр кюню жетгенни
Жигит Къайсын къутхарды
къыйынлыкъдан.

Аллай жигитликни этер жалан да
Адамлыгъы таудан да бийик болгъан.
Жетер, адам амалсызгъа къалгъанда,
Хар къыйынлыгъа да жаны ауругъан.

4

Кесинг ачы къазауатда тургъанда,
Бирсилеча, сен да окоп къазгъанса.
Топларын жау таула таба бургъанда,
Былай айтып, сен назмула жазгъанса:

«Туугъан жерим! Къаным, жаным да
сенид,
Ёмюрге сени жашынгма, поэтинг.
Къууанч кюн жырлагъанма къууанчынгы,
Бушуу кюн сарнауума тауларынгы.

Къууанч кюн къууанганма тойларынга,
Палах кюн борчлума сени къорургъа.
Суйген жерим! Сени ючюн барырма
Жалан аякълайын къылыч аузунда.

Къууанчда кётюрюп жарыкъ чагъырны,
Манга тюшмесе уа ичерге, тенгим

Ичсин. Жалан да бетсиз жауум аны
Ичмесин, чайнасын ол ачы ёлюм!

Манга тюшмесе, минип къантор атха,
Малкъарны тар жолларында барыргъа.
Тенгим барсын, ыразыма мен анга,
Жалан да ол ат болмасын душманнга.

Тюшмесе, назмуланы эте, манга
Айланыргъа ташлы тау жолларымда,
Тенгим айлансын, жалан да душманла
Бармасынла, ие болуп алада».

Душман ичмеди шаудан сууларынгдан,
Аз ичген эсе да, тѣкдю кѣп къанын.
Бурдум желле ургъанда тауларынгдан,
Къачхан эди, къолуна алып жанын.

Душман чурукъ жеринги кѣп басмады,
Басхан эсе, басхан жерин от алды.
Ол жерингде хорлам къазан асмады,
Киши жеринде кѣрге кирип къалды.

Жаудан эркин болгъанда туугъан жеринг,
Бек къууанч кюнюнг болгъан болур эди.
Жеринг ючюн инжилиучю жюрегинг
Ол кюн къууанчдан толгъан болур эди.

Да ол кюн сени аскерчи тенглеринг
Саулугъунга чагъыр тартхан болурла.
Асланлача сермешип нѣгерлеринг,
Кѣп душманла къабыр тапхан болурла.

Совет Аскерге болушуп турдула,
Окъ болуп, жеринги агъачы, ташы.

Жауну кьаламынг, сюнгюнг да урдула,
Сен—туугъан халкъынгы алфжюрек жашы.

Кёп халкъланы жауладан эркин эте,
Аскер бла урушлагъа киргенсе.
Хорлам бла кыралладан да ёте,
Фашизманы жокъ болгъанын кёргенсе.

Адам улу жауну жокъ этгенлени
Аякъ тюплерине кюйюзюн жайсын!
Алларында хорламгъа жетгенлени —
Аскерни капитаны Къули Къайсын!

5

Сенича деу адамла, акъылманла
Бийик тау тёппелерине ушайла.
Сенича халал жүрекли адамла
Туугъан халкъына къууанчха жашайла.

Къайгъылы къар булутла да алгъа
Аланы башларына чабадыла.
Ачы къадар чыгъаргъанла да жолгъа
Алада солууларын табадыла.

Терслик бизни къара чёпге салгъанда,
Урушну къанлы жолун кыдыргъаненг.
Къайда сүйсенг жашар онгунг болгъанда,
Туугъан халкъынгы ызындан баргъаненг.

Барыбызгъа этилгенде кюйсюзлюк,
Терлигибиз болмай уруш ууундан,
Бизге жетгенде жерсизлик, юйсюзлюк,
Сен да ичдинг кыйынлыкъны сууундан.

Урунургъа суйген халкъынг анда да
«Харам гыржын ашайым»,— демегенди.
Ол, от жагъасыз, жерсиз къалгъанда да,
«Мен урунмай жашайым»,— демегенди.

Халкъынг анда да, къолгъа жугар алып,
Бахчасын къазды да, урлугъун салды.
Таукеллик тыянчагъы болуп аны,
Ол не къара кюнде да халкълай къалды.

Акъялман, сен анда да тургъан эдинг,
Бушуу болгъаннга алгъаракъ жетип.
Жунчугъаннга сен: «Хомух болма!» —
дединг,
Турдунг барыбызны да таукел этип.

6

«Мен къара кюн кесиме нёгерге,
Къаты кишилик, сени алгъанма.
Солдат ышанганча командирге,
Мен эски кючюнге ийнанам...»

Сен, кесим бир кечинсем деп ойламай,
Халкъынга насып жашауну бичгенсе.
Сен, кесинге шербет сууну сайламай,
Халкъ ичген айранны суйюп ичгенсе.

7

Къанаты сынган тау къуш термилгенча
Къанат керип учаргъа кенг кёгюне,
Къаячы тик къаягъа ёрлегенча,
Сюркелип барыренг туугъан жеринге.

Къарындаш кыргызы халкъда да
тапханенг
Сен бек чынтды шуёхланы кесинге.
Анда да чыгъармала чыгъартханенг,
Анда да — махтау фахмунга, эсинге!

Ай битеу жарыгъын кёгюне берсе,
Къара тапларын кесине къояды.
Акыйман а, халкъы токъ болуп кёрсе,
Къууангандан ашамайын тояды.

Сенича акыйманны кенг жюреги,
Туугъан кюнюндеча, таза болады.
Къыйынлыкъгъа тюшселе халкъы, жери,
Кёкюрегин кёпюр этип салады.

«Жерим, бар палахларынг жюрегиме
Къамача киргендиле, кете кючюм,
Къутургъан бугъаны мюйюзлерине
Атарем кесими сен жашар ючюн.

Къыйынлыкъ жетгенд мени халкъыма,
Алай керекди анга жашаргъа.
Ауур таш аугъанды имбашыма,
Эрлик!
Болуш, тыянчакъ бол манга!..» —

Деп жаздынг, жерибиз узакъ къалгъанда,
Кёпледен да сен бек кюе болуренг...
Жерибизде жарыкъ жулдуз жанарын
Кёпледен да сен бек сие болуренг!

Анда да тургъаненг, жерлешлеринги
Жунчутмайын, таукелик этдиргенлей.

Бирлеча, сен да этдинг ишлеринги,
Турдунг халкъынга хайыр жетдиргенлей.

Жерлешлеринг анда чалгъы чалгъанда,
Жыйын аллында дуругъа киргенсе.
Жерлешлеринг бай тирликле алгъанда,
Аланы къууанганларын кѳргенсе.

Жерлешлеринг анда сабан сюргенде,
Алдагъы сабан агъачны тутханса.
Жерлешинги мудах болуп кѳргенде,
Кеси къайгъыларынгы унутханса.

Кесинге бир артыкъ ашау излемей,
Халкъ ашагъан гыржынны ашагъанса.
Кесинги бир малчыдан бийик кѳрмей,
Халкъны жашауу бла жашагъанса.

«Халкъым жашар ючюн халкъла ичинде,
Тохтамай къарс таууш тау ауузлада,
Душман огъу сууусун жюрегимде,
Сен, жоюлмай, жаша ансы дунияда!»

Ол къая ыранда бегитилгенде,
Аны жолу ачылырын билгенсе.
Партиябыз «Тюзлюк болсун!» — дегенде,
Къара булут чачылгъанын кѳргенсе.

Энди уа Ленинни тюзлюк байрагъы
Туугъан жерингде шуулдап турады.
Энди халкъынгы эркинлик байрамы,
Къарс таууш, къобуз тартыу да барды.

Тауларымдан узакъ кетип сабийлей,
 Мен ахлуларымдан кенгнге тюшгенем.
 Анамы, къарындашларымы излей,
 Къара кюн, ышыкъ тапмай, юшюгенем.

Жашаууму бек ачы кезиуюнде
 Къадар мени санга тубетген эди.
 Жашлыгъым дуняны аз сезиуюнде
 Оноуунг тюз жолгъа тюзетген эди.

Ол себепден жашаугъа дау этмейме,
 Жашлай узакъ жерге атханы ючюн.
 Къадарыма: «Къалай чомартса!» — дейме,
 Сени манга да танытханы ючюн.

Ким билсин жашлыгъым къайры элтирин,
 Къадарым санга тубетмесе эди.
 Ким билсин биреу не оноу этерин,
 Оноуунг жолгъа тюзетмесе эди.

Анда мен сени таныгъанлы бери,
 Ахлулача, биз хоншуда жашайбыз.
 Къара кюнден бу чууакъ кюннге дери
 Экибиз къарындашлагъа ушайбыз.

Сен, бирсилеге болушлукъ этгенча,
 Манга да къайгъыргъанлайын тургъанса.
 Бир тамата къарындашым жетгенча,
 Жетип, дайым тыянчагъым болгъанса.

Къайсын, сени таныгъанлы бери да,
 Къарындашымдан кем кёрмей турама.
 Узакъ кюнледен бюгюннге дери да
 Таулагъа тенг фахмунга баш урама.

Сен — поэзиябызны генералы,
Мен а — солдаты сени аскеринги.
Сен, халкъыбыздан кѣп махтаула алып,
Жашайса, жашыса туугъан жеринги.

9

Атангы танымайма, алай иги
Таный эдим ананг Узейирханны.
Халаллыкъдан толуп эди жюреги
Биз ахыр жолгъа ашыргъан анангы.

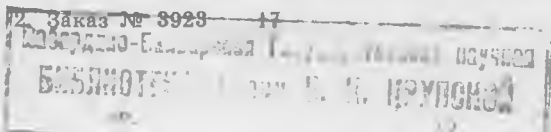
Мен атангы танымайма, жанынги
Жарыкъ чырагъы ананг кеси эди.
Аны халал сютю сингингенден санга,
Аны жашауу сени дерсинг эди.

Жюрек кюйюп, кюл болуп къалыр,
Жашы жерине жашлыкъ эталмаса.
«Арба жюгю туздан оймакъ сют ауур» —
Жашы ананы кѣлюне жеталмаса.

«Сен кючюнгю менден аямагъанса,
Къыйналырыкъма деп тохтамагъанса.
Атымы сенлей киши айтмагъанды,
Урушдан сенича сакъламагъанды.

Мен бетингден ариу бет кѣрмегенме,
Ёнюнгден жумушакъ ён эштмегенме.
Урушда эштип тургъанма ёнюнгю,
Тюшюмде кѣрюп тургъанма кесинги», —

Деп, урушдан назму жазгъаненг анга —
Аллахха аманат этип ийгеннге.
Тилеги жау огъундан сакълагъаннга,
Сени жанындан эсе да суйгеннге.

Журтунгу, жеринги жауларын, жетип,
Ууатдынг сен, аямайын жанынгы.
Кёп кёргенме, тургъанма ыспас этип,
Сёзюнг жапсарды кыйынлы анангы.

Жатхан жери жарыкъ, жумушакъ болсун
Сенлей жашны халкъгъа тапхан анангы.
Къарындашым, ёмюрюнг узакъ болсун! —
Мен къадардан аны тилейме, аны.

10

Тауларынг, тау жайлыкъларынг тюрленмей
Къалгъандыла, тургъанча минг жылланы.
Таулуларынг, къарыулары тюгенмей,
Ачадыла жашаугъа ёр жолланы.

Тюрленмей жеринги бети, таулары,
Таулуларынг танымазча тюрленип,
Шууулдайдыла журтунгу суулары,
Халкъынга къууанч, жарыкълыкъ да берип.

Сен да къууанаса жерлешлеринге,
Алагъа жыр айтаса жүрегингден.
Биз а сейирсинебиз ишлеринге,
Жарыкълыкъ жайыла чомарт жерингден.

Бийик тауладан, тенгизледен ётген
Фахмунга адам улу къарс урады.
Хар сёзюнг, жүрекден жүрекке жете,
Адамланы эслеринде турады.

Адамлары узакъда Индияны,
Санга махтау жырла этип, айталла.
Фахмунг сейирсиндиргенди дунияны,
Назмуларынг юйден юйге къайталла.

Халкыбыз сау адам улуна бергенд
Сени — уллу акъылманны саугъагъа.
Миллетибиз сенде хунерин кӛргенд,
Атынгы суююп айта, къарс да къагъа.

Къайсын, сени бла ӛхтемленебиз.
Сен туугъан халкынгы ийнагъыса!
Кӛп кюнде сени бла кӛлленебиз,
Сен миллетибизни тыянчагъыса.

Халкыгъа не керек болгъанын билирча,
Санга ыразылай турурча жеринг,
Хар адамгъа да болушлукъ берирча,
Нечик халалды, уллуду жюрегинг!

САКЪ ЖАУУН

Бюгюн, бухчакъдан къуйгъанча,
Сакъ жауун алай жауады.
Ызындан атлы къуугъанча,
Ол таудан таугъа ауады.

Ырхычыкъла, андан-мындан
Келип, бирге къошулалла.
Къарла жибийдиле тауда,
Юй башында къошунла да.

Жауун, къандыр сабанланы,
Жолланы букъуларын жуу.
Жау, къууандыр адамланы,
Къургъакълыкъны сен кери къуу!

Жау былай ингирге дери,
Бийик жайлыкъгъа жан кирир.
Терк келиучю болсанг бери,
Сабан элпек тирлик берир!

Элибиз башында бийик къаяны
Бузгъа, боранга дери не тьюмеди?
Ол къаягъа сукъланады бирде ана:
Аны жашын уруш жоюп, кюймеди.

* * *

Бу дуняда жашагъанлы бери,
Сабийликден бюгюнлюкге жетгинчи,
Мен аз ариуну суймегенме, тейри,
Аз затны суймедим, кёзден кетгинчи.

Алай мен анамдан туугъанлы бери,
Жашау жолум тау ауушха жетгинчи,
Мутхуз кюнден чууакъ кюнюме дери,
Заман мени чалбаш киши этгинчи,

Жюрегимден кетмей эки суйгеним,
Экисине кертичилей келеме.
Ала дуня къууанчымдыла мени,
Хар къайда да акъылымы бёлеме.

Шагъат кертичилигиме алагъа
Жашау жолум бла жюрегимдиле.
Мен алдаусуз суйгенле жылдан
жылгъа
Къарт анам бла туугъан жеримдиле.

Мен бу дуняда кимни алдасам да,
Анам бла жериме кертичиме.
Аланы къоруулай, жанып кълсам да,
Аланы жауларына мен дертчиме.

ТЕНГИМИ ЖАШЫНА

Шуёхчугъум, бу тынгысыз дунияда
Хайт деп кюреш сен билимли болургъа.
Сенден къууана турурча хар адам,
Юйюнг да шуёхларынгдан толурча.

Алдатма, хорлатма бетсизлеге да,
Пасыкъланы жууапларын бере тур.
Хар заманда таулада, тюзледе да
Туугъан жеринги жанынгча кёре тур!

Шуёхчугъум, бош ашырма кюнлени,
Элген ишинг болсун халкъгъа кыйматлы.
Бир озгъан кюнюнг да жокъламаз сени,
Артха кыйтмаз. Заман бла тенг атла!

* * *

Биреуню жолунда кыйналмай келген
Бир заманда кеси жолун табалмаз.
Биреуню аманлап, махтау излеген
Къол аязы бла кюнню жабалмаз.

ТАУЛУ

Тауларында суу акъгъан тауушха
Таулуну жюреги къууанады.
Къушла учханда, къанат тауушха,
Жыргъача, ол сагъайып къалады.

Айланч, кыйланч баргъан жолларында
Таулуну жюреги къууанады,
Жазгъыда сакъ жауун жаугъанына,
Къышны сабыр жаугъан къарына да.

Жашауу таулада ётген адам
Къаяла къарагъан тангларына
Къууанады. Бу уллу дунияда
Бет этмез жашауну жауларына.

Ол журтундан не узакъ кетсе да,
Жерин къалай суйгенин айтады.
Аны къадар къайры элтсе да,
Ёлмесе, тауларына къайтады.

Жарыкъ от жагъасыны жылыуун
Къайры да жүрегинде элтеди.
Тюнгюлсе юйге къайтыр жолундан,
Анга дунияны мюлкю да неди?

* * *

Бу тау элибизни жарытхан айны
Атамы атасы да кёрген болур.
Ол ай жарыкъда ойнакълагъан тайны
Сабийлеге ушата келген болур.

Мен, айны кёп кере кёрген эсем да,
Бюгече да анга суйюп къарайма.
Ай тюрсюнлю болуп жолум, кесим да,
Ай жарыкъда чал чачымы тарайма.

Ёлюмсюз жокъ. Ажал элтсе мени да,
Ай чыгъар, таудан сериуюн жел урур,
Анала тебретген бешиклени да,
Къабырланы да жарытханлай турур.

ТЕРЕКЛЕГЕ САЛМАГЪЫЗ ЖАРА

Жарыкъ-жарыкъ эшитилген кюйлеча,
Жерибиз къанатлы жырладан тола,
Терекле ёседиле, сабийлеча,
Бирде — ауруй, бирде уа — иги бола.

Тынчлыкъ бла ёсмейдиле терекле,
Буз да, боран да тюеди аланы,
Элияла да урадыла кёкден,
Къара кесеуле эте бутакъланы.

Малдан къоруулап, тынгылы сугъарып,
Къарт таулу ёсдюреди тереклерин.
Тюплерин къазып, дарман-дары салып,
Ол алай тапдырады кереклерин.

Жарала салмагъыз тереклеге сиз!
Тиллери жокъду бек ачыйды дерге.
Тиллери да жокъ — турадыла тилсиз,
Кёз жашлары, чапракъча, агъа жерге.

Суху жауун, къаяланы тюйгенча,
Азмы кёрдюк тереклени тюйгенин!
Соддатны окъ жаралары кюйгенча,
Кёрдюм жаралы терекни кюйгенин.

Адамла, тереклеге салмагъыз жара!
Терекни кюню да болмасын къара!
Балта таууш эшитсе тауда, къырда,
Терек да къоркъады, болуп ауара.

Тереклеге къууанмагъанлай серле,
Ала да кюйсюзлени кёредиле.
Тереклеге жара салып не этелле?
Терекле ёретинлей ёледиле.

ШУЁХЛАРЫМА

Бирси сабийлерича элибизни,
Кишиликни сынагъанма таулада.
Чыгъып тик тауларына жерибизни,
Жюзгенме хыны саркъгъан тау суулада.

Бирси сабийлерича жерибизни,
Мен да мияла бузда ойнагъанма.
Огъурлу къууатындан элибизни,
Шуёхларым, мен бир да тоймагъанма.

Суйюп къарадым туугъан тауларыма,
Къалын кырдыклы сыртда бузоу кюте,
Къажау тургъа жерими жауларына
Мен сабийликден кесими юйрете.

Бирси жашларыча тау жерибизни,
Тюзлюк жолгъа хазырладым кесими.
Жарсытмадым къарыусузну, ёксюзю,
Мен огъурлулукъгъа бурдум эсими.

Жылдан жылгъа кёп сагъышха
къалыучем:
«Мен бу жашауда неге жарарма?» — деп.
Атам айтханны жүрекке алыучем,
Мен аны айтханына къарарма деп.

Бирси кишилерича элибизни,
Ол муратха кертичилей жашадым.
Намысын жүрютюуде жерибизни
Мен да таулу аталагъа ушадым.

ТИЛСИЗ КЪАРЫНДАШЫМА

Сен туугъанса, бар сабийле туугъанча,
Гелля уа киндигинги кесгенди.
Элге къууанч, жубанч къонакъ болгъанча,
Тийребизде кѣп сабий ёсгенди.

Сен да ёсдюнг, къыш ызындан жай къайта,
Бир бирлерин сюре кюн, кече,
Анабыз санга бешик жырла айта,
Санга кѣп ахшы затла да биче.

Бешигинги да ёшюнюне къаплап,
Аз тилекми этди ананг санга.
Сен, жырын эшитмей, бешикде жукълап,
Тюшонгде ышара эдинг анга.

Жюрюген жашчыкъ болдунг, жылынг
жетип,
Ананг сакълайды — сѣлешалмайса.
Ол сени ийнакълайды, эркетип,
Сен а сѣзюне тюшоналмайса.

Ол эследи къыяулу болгъанынгы,
Ана жүрек жаз къарлай эриди.
Эриди, сезип тилсиз къалгъанынгы,—
Жарыкъ кюню булут чарсха кирди.

Ана жүрек, айт, къайдан биллик эди
Ачы болурун сени къадарынг?
Ананг арсарсыз отха кирлик эди,
Сау этерге болса бир мадары.

Да сени сау этерча мадар тапмай,
Ана жүрек кюлтюм кюе эди.

Сени тынчайтхынчы, тынчаймай, жатмай,
Барыбыздан сени сую эди.

Тауда кюйрюч терекча ёсе эдинг,
Тийре, хоншу сени бла ойнай.
Сен юйге болушлукъ эте тебрединг,
Ананг къарап кёрюмюнгден тоймай.

Жетген жаш болуп, чачынгы тарадынг.
Субай къызла санга кёз жетдире.
Чалгъы чалдынг, малгъа да къарадынг,
Дайым да бизге къууанч этдире.

О, халал, огъурлу къарындашым,
Изеуге барып юйле ишлединг.
Эшитмединг къушну къанат тауушун,
Суу саркъгъанын, чапракъ тюшгенин.

Бир адам суйген эсе, сен да суйдюнг.
Алай суймеклик жыр тарталмадынг.
Къууанчда къууандынг, бушуугъа кюйдюнг,
Жюрек жарсыуунгу айталмадынг.

Сен, къобузчу къызны къобуз тартыуун
Эшитип, тойда тепсеялмадынг.
Жюрек сёзюнгю чыгъарып татыуун,
«Мени суйген анам», — деялмадынг.

Тилсиз къарындашым, минип атынга,
Орайда айта, тойгъа къайтмадынг.
Барыбыздан бек суйсенг да, атанга:
«Зауаллы атам», — деп да айтмадынг.

Сени ненча ариу сёзюнг кълалгъанды,
Жанынг айтыргъа суйюп, айталмай.

Жюрегингде ненча жырынг болгъанды,
Жыр тарта, сен юйюнге къайталмай.

Къадарынга жарсый, кюе эсем да,
Сен насып юлюшсюз болмагъанса.
Санга харип къарындашым десем да,
Жашауда къууанчсыз къалмагъанса.

Ол насып туююлмюдю, къарындашым? —
Урунууда атабызгъа ушадынг.
Жерибизни сюйдюнг кырдыгын, ташын,
Ачы сёзюнг жан къыйнамай жашадынг.

КЪАРЫЛГЪАЧЛА

Жаз башы жетип жерибизге,
Бюгюнню кюнюбюз жылыды.
Къарылгъачла, тансыкъма сизге,
Келир заманыгъыз болады.

Элибизни таныйсыз уста,
Жолугъузну анга буругъуз.
Биз, сау-саламат чыгып къышдан,
Аллыгъызгъа къарап турубуз.

Узакъ учхан къыйын да болур,
Алай келигиз, шашмай, бери.
Жанбаш тебе кёрюнюп туруп,
Сабийлигими нёгерлери.

Къарылгъачла, азмы кёргенме
Къанат къагъып келгенигизни!
Ууучум бла аш бергенме,
Бир да юркютмегенме сизни.

Элибизге келе келгенлей,
Тапшин жагъасында солугъуз.
Биягъы сиз, кьоркъмай, элгенмей,
Ол суудан ичигиз, тогъугъуз.

Сиз андан таза суу таулада
Табалмазсыз, андан татлы да.
Андан ичедиле буула да,
Ичеди жолоучу атлы да.

КИШИ ЖЕРИНДЕ

Бухарестге жетгенлей, тюбеп къалдым
Киши жеринде къабырларыгъызгъа.
Кёз жашларым да бара, мен къарадым
Урушдан къайтмай къалгъанларыбызгъа.

Таулада аллай тёрё болмаса да,
Къабырлада мен тобукъланып турдум.
Таулу не залимге баш урмаса да,
Сизни къабырларыгъызгъа баш урдум.

Ол сиз суйюучю акъ къарлы тауладан
Сизге тюбер умутда келмегенме.
Ёлгенсиз, халкъны къутхара жауладан,
Сиз кёрген азаплыкъны кёрмегенме.

Ол сиз бек суйюучю бийик тауладан
Келгенме. Сиз аладан узакъ къалып.
Сизге жасалып къалгъан отоуладан
Келгенме, ачы бушууларын алып.

Алып келгенме аналарыгъызны
Бушууларын, кёз жаш жуугъан ауларын.

Келтиргенме суйген кызыларыгъызны,
Эгечлени ол ачы сарнауларын.

Келтиргенме акълыкъларын тауланы
Киши жеринде жатхан жашлагъа.
Айтдым ыразылыкъларын сауланы,
Жылы кьолум шош тие сын ташлагъа.

Мудах къарайма къабырларыгъызгъа,
Мен терен сагъышха кетип турама.
Уруш отну жырып баргъаныгъызгъа,
Жигитлигигизге мен баш урама.

Киши жеринде жатхан жерлешлерим,
Бушуубузну келтиргенме сизге.
Жашлай бергенле жашау юлюшлерин,
Кюн тиер ючюн туугъан жерибизге.

Мен жилийма алай жаш жылларында
Къан урушха кирген жерлешлериме.
Жилийма къара палах жолларында
Жигитча жан берген жерлешлериме.

Тулпарла, жатасыз киши жеринде,
Къабырларыгъыз элигизде болмай.
Жилийма — уллу бушуу жюрегимде.
Жатасыз «ой, атам!» — деригиз къалмай.

Кюеме, эгечлери сарнау этмей,
Кебинсиз къабыргъа салынганлагъа.
Къарындаш кьолу сал бачхычха жетмей,
Киши жеринде оба болгъанлагъа.

Къызаргъан гюлле къабыр тебеледе, —
Ала да, баям, бек жарсый болурла.

Сизни сагъынсам, узакъ тау элдеде,
Сауладан хапар соргъанча, сорурла.

Къабырларыгъызгъа келген жол ызла —
Ананы бетинде бушуу ызлача.
Таула сизни сакъладыла Кавказда,
Сюйгенлери къошха кетген къызлача.

Уруш бушуу кюйдюрген жүрекледен
Кече, кюн да тынгысызлыкъ кетмейди.
Сизге кюн да, ай да жокъ. Бийикледен
Жулдузланы жарыгъы да жетмейди.

Белгисиз къабырлада жатханланы
Атларын шыбырдагъанча жер бизге.
Унутмайбыз жауну ууатханланы,
Азатлыкъ бергенлени жерибизге.

* * *

Тютюн кёк бла махтанады,
Кёк мени къарындашымды деп.
Кюл а жер бла къаргъанады,
Бу жер мени жолдашымды деп.

КЮЗЮМЮ МАКЪАМЫ

Тюрсюнюнде жетип келген кюзюмю
Чапракъларын къырпакъ къагъады.
Тауусула затмы болур тёзюмю? —
Чачым, кюз чапракълача, агъады.

Таукел жүрегим энтда кюч береди,
Айтады ол кюз макъамын, таралып.
Ауушну ары жанынмы кёреди,
Сууукъ боранлада бети къаралып?

Кюз макъамым хурметликни сакълайды,
Сакълайды, адамлыкъны тас этдирмей.
Къайгъы жели мени терк-терк жокълайды,
Къоярмы жырны ахыргъа жетдирмей?

Кюз макъамын айтама мен жырымы,
Айланч, къыланч жолла бла — баргъаным.
Анадан, атадан къалгъан сырымы
Кёреме манга энтда жарагъанын.

Бютюн да сеземе, кюзюм жетгенли,
Къалай суйгеними туугъан жерими.
Жашлыгъым, къушча, учханлай кетгенли,
Бютюн тансыкълайма туугъан элими.

Тансыкълайма аны жай айларында
Жашил кырдыгында айланыучуму.
Мен элими къууанчлы тойларында
Исламей тепсерге сайланыучуму.

Кюзюме тийишлисича тёземе,
Ийнакълайма къарыусуз гюллерими.
Кюзюм жетгенли, бютюн эскереме
Насыплы, насыпсыз да кюнлерими.

Хау, насыплы, насыпсыз кезиуюм да
Болгъандыла мени жашау жолумда.
Шёндю насыбым, татлы сезимим да,
Бар байлыгъым туугъан жеримди, мында.

Мутхуз кюнле да кёп тюшдю, жарсыугъа,
Келди манга бирде къууанч сагъат да.
Суху желге, къара кюннге ачыугъа
Мен халкъым, жерим бла саламатма.

НЁГЕРГЕ ТАПМАЗЛА

Бу дуняда адамла унутмазла
Атом бомбала тийип кюйгенлени.
Империалистле нёгерге тапмазла
Дунягъа мамырлыкъны суйгенлени.

Хар къалайда да анала жашларын
Урушха, сермешге ёсдюрмезле.
Унутуп Хиросиманы ташларын,
Халкъла тынчлыкъны жолун кесдирмезле!

Озгъан урушну ачы жаралары
Бюгюн да инжилтгенлей турадыла.
Жашауну къан безиген душманлары
Энтда да дауурбасла урадыла.

Жашауну душманлары тюшлеринде
Къанлы урушну кёрюп турсала да,
Ала киши жерини тёшлеринде
Бизни таба ракетле бурсала да,

Къара умутлары толуп кёрмезле
Уруш уяны империалистлери.
Угъай! Дуня урушха жол бермезле
Жер жюзюню таукел коммунистлери!

Булутла, тыякъ жауун болуп, жетип,
Желлери да сабанланы тарайла.
Артада уа ала, узакъгъа кетип,
Бийик тауну тёппесинден къарайла.

УСТАЗЫМА

В. Ф. Пименова

Жер башын кыдырып чыккыган эсенг да,
Бизни жашил жерлени кёрмегенсе.
«Сууда жюздюм, кёкде учдум»,— десенг да,
Акъ Минги таугъа бир да келмегенсе.

Жолоучу болдунг да, уллу дунияны
Кёрдюнг кёп шахарларын, эллерин да.
Алай кёрмегенсе тауда тойланы,
Къушланы уя салкыган жерлерин да.

Чучхурланы, баям, эшитмегенсе
Биздеча жыя кьобуз согъууларын.
Ууучунга алып да ичмегенсе
Тауланы земземден иги сууларын.

Таурухлагъа тынгылай, чыккымакыганса
Бахсанны акъ ташлы тик тауларына.
Къая ышыгында от жаккымакыганса,
Жибимегенсе жаз жауунларына.

Да сен айланыр ючюн къалмакыганса,
Болдунг дунияны кёп тюрлю жеринде,
Алай кючлю айрандан къанмакыганса
Эски шуёхунгу эски элинде.

Жамычы тюбюнде жуккыламакыганса
Жауун кюн, узакъ жолларынгдан арып,
Жарыкъ тойда тепсерге чыккымакыганса,
Абезехге тутуп элни кызыларын.

Къыйырсыз жоллада арып жетдинг да,
Солудунг сен Эдил сууну бойнунда.

Тенгизледен, черекледен ётдюнг да,
Чирик кёлню кёрмединг тау кьойнунда.

Кел, устазым, элими, жерими кёр,
Жюрек ачыкълыгъымы уа кёргенсе.
Сыйлы кьонагъым бол да, сен кьууанч бер,
Билиминги уа, кьызгъанмай, бергенсе.

Жолгъа салгъанса ажашыр жеримде,
Атасы жашын тюз жолгъа салгъанча.
Адамлыгъынг кьалгъанды жюрегимде,
Кёксюл кёкде жарыкъ жулдуз кьалгъанча.

Шуёхум, сакъ кьонакъбайынг болурма,
Сени таракъ тауларыма чакъырып.
Кел, устазым! Мён аллынга барырма,
«Къараторну» кьызындырып, чапдырып.

ЮЧ ЭГЕЧИМЕ

Къарындашларына керекли кюнде
Къууулуп жетиучю эгечле.
Къарындашлагъа кьорккьюу болгъан жерде
Билеклик этиучю эгечле.

Эгечле саудан недиле бизге
Жашауну кьыйын тик жоллары?
Тыянчакъдыла хар бирибизге
Эгечлени халал кьоллары.

Къарындашлагъа жарсый, жюреклерин
Къарча эритиучю эгечле.
Къарындашларына кёкюреклерин
Кёпюрле этиучю эгечле.

Эгеч: «Къарындашым ёлмесин!» — десе,
Андан керти анты болмайды.

Эгеч: «Къарындашым сау келсин!» — десе,
Андан керти заты болмайды.

Къарындашын уруш элтген эгечни
Чырагъы да жарыкъ жанмайды.
Къазауатдан къуугъун жетген эгечни
Жюреги сарнаудан къанмайды.

Бизни таулада, къарындашла, сизге
Эгечледен халал жан болмаз.
Къарындашы жокъну, белгилид бизге,
Келю бир да къууанчдан толмаз.

Эгечи болгъан жаш ёксюз болмайды,
Ол анга аналыкъ этеди.
Эгечи жокъ жаш насыпдан толмайды,
Эгечге термиле, кетеди.

Эгечни жаны къарындашда болады,
Къарындашла, алай болайыкъ:
Халал эгечни келю да терк толады,
Жанларына тиймей къалайыкъ.

Къарындашындан бир хапар билгинчи,
Тынчайып жатмаучу эгечле.
Къарындашы юйлерине келгинчи,
Бир тынчлыкъ тапмаучу эгечле!
Тапхан баласындан къарындашын
Артыгъыракъ суйген эгечле.
Къыйын кезиуде, унутуп башын,
Къарындашха кюйген эгечле.
Эркин кекде учуучу тау къушланы,
Эгечле, сиз къанатларысыз.
Таукел жюреккли таулу жашланы,
Эгечле, керти антларысыз!

АТАМЫ КЪОЛЛАРЫ

Сабийликден ёрлеп тебиредим
Жашауну кыйын жолларына.
Къараргъа суюдум, хурмет
бердим
Атамы берчли къолларына.

Бу ёмрюю тик жолларында
Къууанчха, жарсыугъа тубедим.
Атамы уллу къолларында
Жашауну жараларын кёрдюм.

Таулада, тюзледе айлана,
Къуйсюз адамгъа къол бермедим.
Малчыланы суюдум, аладан
Огъурлу, халал да кёрмедим.

Къышха, жазгъа элте жолум,
Шёндю киши ортадан атладым.
Мал да кютюп, ташчы да болуп,
Мен атамы жырын къатладым.

Тауда туудум, тюзге элтдиле
Жашауну айланч жоллары,
Кыйын кюн кёзюме кёрюне
Къарт атамы уллу къоллары.

Ол къолла таукеллик бердиле,—
Чалгъы чалдым, сабан да
сюрдюм.
Жолну тынчын, кыйынын биле,
Мен ишлей да, жашай да келдим.

Биз жангыз кесибизге излемейбиз,—
Саулай да дунягъа насып излейбиз.
Жангыз кесибиз ючюн ишлемейбиз,—
«Адам улу чууакъ жашасын!» — дейбиз.

Мамыр кюнню жапмаз ючюн, булутну
Кюрешебиз зулму чарсын чачаргъа,
Дуняда хар ким да ахшы умутлу
Жашар ючюн, насып жолун ачаргъа.

Биз жангыз кесибизге излемейбиз,—
Саулай да дунягъа насып излейбиз.
«Кюн жалан да бизге тийсин!» — демейбиз,
Адам улуна насыпха ишлейбиз.

ЭКИ КЪАЙЫН ТЕРЕК

Ильич, Къазанда окъуп тургъанда,
Бир агъач юде фатар алгъан эди.
Жаз башыны жылыуу ургъанда,
Эки къайын терекчик салгъан эди.

Ол эки къайынчыкъгъа багъаед,
Ата бакъгъанча сабийлерине.
Ол эртден сайын суу да салаед,
Багъаед къайын терекчиклерине.

Сериуюн жел чачларын тараед,
Къызлача ёсе элле эки къайын.
Ильич да къууанганлай къараед
Хар къатлары бла озгъаны сайын.

Ала эгизле кибик жашай элле,
Къууанышып алай тургъанларына.

Кюз а чапыракълары ушай элле
Таулу къызны алтын сырғаларына.

Ала, бутакъларын да кенгнге жайып,
Башларын да кёкге бургъан эдиле.
Жай кызыуунда, сабийлени жыйып,
Салкынлыкъ этгенлей тургъан эдиле.

Да аланы бек уллу бушуулары
Ленин ёлген кюн болгъан болур эди.
Ол кюн экисини шуулдаулары
Бек суху желни озгъан болур эди.

Ала сюелдиле къара кийгенлей,
Бизге чапханда жауну жыйынлары.
Хар солдат ючюн да кёз жаш ийгенлей
Тургъан эдиле Ильични къайынлары.

Ала тездюле бузгъа, желге да,
Чапракълары агъа, къартайдыла.
Марда болур дуняда хар неге да —
Аланы къарыулары таркъайдыла.

Къарт анала жилий-жилий ёлгенча,
Эки къайын ёретинлей ёлдюле.
Адам ёлсе, къайгъы сёзге келгенча,
Адамла ары бушуулу келдиле.

Ильични къайынлары ёлгеннге
Адамла жүрекден жарсып турдула.
Ол жарсыуларын айтып хар келгеннге,
Тамырлары къуруп кетген сундула.

Бу дуниядан аз терекми кетдиле!
Элия уруп, азмы аудула!

Адамла жангы кѳууанчха жетдиле:
Ильични тереклери саудула!

Жаз башында Ильични тереклери,
Тамырларындан юч зыгыт ийдиле.
Кѳарагѳанла, кѳууанып жюреклери,
Юч кѳайынны бютюн да бек сюйдюле.

Ол эки акѳ кѳайынны орунуна
Энди юч кѳайын терек шууулдайла.
Бачаманы ёмюрлюк жоругѳунда
Урунганла кѳууанч жырла жырлайла.

* * *

Жулдузла да, адамлача,
Тууалла, жашайла, ёлелле.
Ауушладан аугѳанлача,
Ала да, ыз кѳоюп, кетелле.

Кюйюп кетгенден сора да,
Жерни жарытханлай туралла.
Арада ёте кёп жылла да,
Жарыкѳларын бизге буралла.

Бар фахмулу адамла да
Жарыкѳ жулдузлагѳа ушайла.
Жырчыдан кѳалгѳан жырла да
Ёмюрден ёмюрге жашайла.

* * *

Бу дунияда кесича жоѳ сунуучу,
Халалма деп, кёкюрегин уруучу,
Кеси кесин махтагѳанлай туруучу,
Жалан да кесине эсин буруучу,

Аллай адам махтаулу болмаучуду,
Чырайына къарап да тоймаучуду,
Кесинден башханы сюлмаучуду,
Халал болур заман табалмаучуду.

СЕН БОЛГЪАНСА

Макитов Сафаргза

Тау жериме жангы жашау келгенде,
Жашлай аллына чыкыгъан сен болгъанса.
«Жахилликни жокъ этигиз!», — дегенде,
Къарангылыкъны жыкыгъан сен болгъанса.

Ол жыллада жангы жашау къурауну
Ал тизгининде баргъан сен болгъанса.
Жолубуздан жокъ этер ючюн жауну
Кёкде учхан, жер жаргъан сен болгъанса.

Душманланы уяларын чачханда,
Сен баргъанса кыралны жолларында.
Къаяланы чачып, жолну ачханда,
Сен баргъанса жаш тёлюню аллында.

Сени тёлюнг отузунчу жыллада
Самурайны ууатды Хасан кёлде,
Алдан алгъа ёрледи тау жоллада,
Жангы жашау къуратды тау элде.

Тёлюнг ол жыллада финле бла да
Кыралы ючюн къаты сермешгенди.
Кыркъынчы жыллада жаула бла да
Уруш эте, къан да теге келгенди.

Фашистле кеслерин атханда бери,
Сен кёп ачы къазауатха киргенсе.

Душманны Волгадан Берлинге дери
Ёз жеринде ууатхынчы сюргенсе.

Ууатып ёз жерлеринде жауланы,
Сен туугъан жеринге алай къайтханса.
Фашист къалай инжилтгенин жанланы
Битеу адам улуна сен айтханса.

Азатлап адамны, жерни, кёкню да,
Уруш жараларынгы сау этгенсе.
Сен жашауларын игилеп кёпню да,
Бюгюн а солур заманнга жетгенсе.

Алай угъай, сен солургъа суймейсе,
Къадар санга не кёп къапхан салса да.
Бюгюн сен кишиге да къаш туюмейсе,
Саулугъунг уруш жоллада къалса да...

Къартлыкъ сени терслигингден жетгенча,
Чал сакъалынгы шургулу тарайса.
Къартлыгъынг сени ыспассыз этгенча,
Сен жашлагъа нек ийменип къарайса?

Угъай, жашлагъа ийменип къарама,
Сенсе алагъа насып кийим кийдирген.
Угъай, чал сакъалны мудах тарама,
Сенсе жашаугъа чууакъ кюн тийдирген.

* * *

Жел, кесини ауазын табар ючюн,
Таудан аууп, тенгизледен ётеди.
Поэт, ёз хаты бла жазар ючюн,
Жашау тигине, тюзюне жетеди.

МЕН ДА СЮЕМЕ

Хар кимни тенг болмайд фахму жоллары,
Ёмюрлеге акъылманла ётелле.
Тёлюден тёлюге жетип жырлары,
Ала атларын ёлюмсюз этелле.

Алай мен да сюеме тенглерими
Эслеринден кетмегенлей туругъа.
Иште, оюнда да нёгерлерими
Хар къайда биргелерине болургъа.

Сюеме къыйыным, думп болуп кетмей,
Ёмюрледен, ёмюрлеге жетерин.
Тенгле назму къыйматын сансыз этмей,
Жырым жүрекден жүрекке ётерин.

Сюеме тенглерим бла жашаргъа,
Тауушлукъ тау жеримде зауукъ эте.
Сабан сюрген таулулагъа ушаргъа,
Жашау жолум муратларыма элте.

Сюеме тенглерим бла жашаргъа,
Къара тамычы таммай жүрегиме,
Ишлеп, халал гыржынымы ашаргъа,
Кертичилей туругъа тау жериме.

Сюеме мен жашаргъа тауларымча,
Жашауум адамлагъа къууанч бере,
Жүрек тазалай, шаудан сууларымча,
Кёп жылланы кюнню чыкъгъанын кёре.

Сюеме жашаргъа зауукъ заманда,
Бир кюнюмю да бош, зыраф батдырмай,
Жашаугъа керек болгъанлай хаман да,
«Аман ёлсюн ол аман»,— деп айтдырмай,

Бир да болмайд сейир жашаудан тойгъан,
Кёрмегенме андан суююп кетгенни.
Насыплыды дунияда ызын кьойгъан,
Унутмайла халкьгъа жашлыкъ этгенни.

Болмагъанды сау дунияда ажалсыз,
Не кючлю да ёлед, ажал жетгенлей,
Жашау жолумда барырма ажымсыз,
Ёлгюнчю халкьыма кьууллукъ этгенлей.

ЭМЕН ТЕРЕКНИ ЮСЮНДЕН
БАЛЛАДА

Х. И. Хутуевха

Эмен терек ёсе эди бир ёрде,
Тамырын туугъан жерге терен ие.
Анга жашау кьыйын эди ол жерде,
Ачлыкъ, жалангачлыкъ да аны тюе.

Эмен терек ёсе эди таулада,
Кесине чакъыра учхан кьушланы,
Анга балта билей аны жаулары,
Ол а дуниягъа кенг жая кьучагъын.

Эмен ёсдю, уллу болду алайда,
Боранны, желни да алларын тыя.
Болушлукъ излегенлени хар кьайда
Ёз бутакъларыны тюбюне жыя.

Кёп кере ауур кьар басханды аны,
Жаш бутакъчыкъларын жерге жетдирип.
Темирден болур дерча аны жаны,
Тёздю, кеси кесине кёл этдирип.

Эмен алай тѣзген эди барына,
Ол кѣплеге тыянчакъ болгъан эди.
Ачыу бере кюйсюзюне, зарына,
Тѣгереси шуѣхдан толгъан эди.

Онгсузланы бек кызыу кюнлеринде
Ол эди сериуон салкъынлыкълары.
Аланы таш, буз да тюйгенлеринде,
Ол жан сакълагъан эди ышыкълары.

Эмен терек кючлю, бийик да болду,
Дунияда анга терек жетмез дерча.
Тѣгереси уа жаш терекден толду,
Ол аланы кьоруулай келди эрча.

Да белгилиди: терек бийик болса,
Ол узакъдан кѣрюннгенлей турады.
Бек алгъа анга тиеди буз урса,
Элия да, аны марап, урады.

Жол арытып келген къанатлыланы
Къонакъ эте эди эмен кесине,
Анга учуп жеталмай къалгъанланы
Жарсылары къар жаудура юсюне.

Эмен ёсдюре эди, эркетип,
Ол тийреде назик, жаш тереклени,—
Кюнде, кечеде тыянчакълыкъ этип,
Танып жерине хайыр берликлени.

Терек не къадар бийик болса, аны
Ауанасы ол къадар кенг жайылад,
Сюйген шуѣхларыны болмай саны,
Жауларыны жүреклери жарылад.

Аны тенгли болалмагъанларына,
Ачыулары къаралтып жүреклерин,
Жаншадыла тереклени барына,
Созултуп ол тил деген «кюреклерин».

Зарла башлалла эменнге кёр къазып,
Мурдар балталарын да жютю билеп,
Ары, бери жалгъан къагъытла жазып,
Анда эменни тайдырыргъа тилеп.

О.1 аланы озгъанына бой салмай,
Зарла андан, мындан суху жетелле.
Бетлерине ийменмей не уялмай,
Жыйылышып, былай оноу этелле:

«Эмен, ёсдюрюп, терек этгенлени
Ичлеринден бир сатлыкъны табаргъа,
Къозгъап аны кесича ётгюрлени,—
Алай бла деу терекни къабаргъа...»

Зар жёгеле, ол оноугъа келишип,
Терекле ичинде сатлыкъ излейле.
Эртде кечден аны тёрюн юлешип,
Ез башларына уллулукъ кюсейле.

Ол эменни бар эдиле жаулары —
Аны орунун тюшлеринде кёргенле,
Кёрюмдюсю болса да кёз аулары,
Ийилишип, анга салам бергенле.

Генизирлеча, арагъа алдыла,
Эменни аудурургъа кюч салдыла.
Аудуралмай, арыдыла, талдыла,
Балтала да чартлап-чартлап къалдыла.

Ала этмеген амал кьалмагъанда,
Олтурушуп жангы кенгеш этдиле.
Деу эмен алагъа бой салмагъанда,
«Башындан буз жаудурайыкъ»,— дедиле.

Анга ала буз жаудуруп кёрдюле,
Алай бузла чартлап-чартлап кетдиле.
Зарла ачыудан итлеча юрдюле,
Эменнге аллахдан кыйынлыкъ тилеп.

Ачы шууулдай, эменни жаулары
Кючлю сатлыкъ тапмай азмы турдула!
Тапдыла, сатлыкъны кьаргъай таулары,
Деу эменни элияла урдула.

Терслик элияча анга чакъгъанда,
Ёхтем эмен кьурум бетли кьаралды,
Зарла, кёл кенгдире, анга чапханда,
Алагъа жазыгъы келе кьарады.

Бузла тюйген, элияла кюйдюрген
Эмен энтда шыбырдайды таулагъа,
Къара кечелери ушай кёмюрге,
Кюйген бутакъларын соза танглагъа.

УРУНУУНУ БАЙРАКЪ ЭТГЕНЛЕЙ

Урунууну байракъ этгенлей,
Дунияда алай жашадынг.
Кеченг, кюнюнг иште ётгенлей,
Сакъ кьалауургъа ушадынг.

Туугъан колхозунгу айныта,
Бир арымадынг, талмадынг.
Жыйын бла чалгъы тартыуда
Биринден артха кьалмадынг.

Къая дорбун къойладан тола,
Сен, сюрюу кюте жашадынг.
Хыжы тыякъ нёгеринг бола,
Сен къарт атанга ушадынг.

Кишиге сенден хата жетмей,
Элде алай жашагъанса.
Сугъанакълыкъ, бетсизлик этмей,
Халал гыржын ашагъанса.

Ишни суйген элин да суюд,
Эл да суюд аны суйгенни.
Жюрегинг иш юсюнде кюйгенд,
Анданд элни къара кийгени!

Уруш тюзде жигит ёлгенча,
Сюрюу къыйырында ёлгенсе.
Ёлген партизанла келгенча,
Жамычы жабылып келгенсе.

Сермешмей, сауут-саба алмай,
Жигитле иште да болалла.
Сенляйла, Ахмат, унутулмай,
Къая зынгырдауда къалалла.

* * *

Уруш жылланы, сабий жылларымы
Не этейим да тюшюрмей эсеме?
Урушха къажан жазмай жырларымы
Къоймаз борчну алгъанма мен кесеме.

Бююн да киши унутулмагъанды,
Дунияда бир зат да унутулмайды.
Терс да терлигинден къутулмагъанды,
Кюйсюз кюйсюзлюкден къутулмайды.

Тынчлыкъ жашауубузну жоругъуду,
Халкъ душманы терслигине тюбейди.
Уруш суйген кеси жокъ боллугъуду,—
Адамланы тюзлюклери иймейди.

Унутмам фашистле, аллах ургъанла,
Жерим таба топларын бургъанларын.
Тау элибизде душманла къыргъанла
Кёп кюнде кёз аллымда тургъанланы!

* * *

Жерлешлерим хар тюбеген сайын:
— Эх, шуёх! Кюзюнгю жетгенди да,
Сен да чалбаш болуп къалгъанса,— дейле.
Мен а ёмюрюмю жылын, айын
Санамам жашлыгъым кетгенде да,
Жашха — жашма, къартха — къартма,—
дейме.

АНАНГЫ КЪАЛКЪЫМА КЪОЙ

Алийсачыкъгъа

Танг аласында туруп тёшегинден,
Биягъы ананг ишлеп башлагъанды.
Юйреннген кьолла талмай ишлегенден,
Аналагъа иш къачан бошалгъанды!

Жай кюн узунду. Акъырын батады,
Ёгюз арба таугъа ёрлеп баргъанча.
Аналагъа танг да эртде атады,
Кюн да кеч батады, сакълап тургъанча.

Ананг бир бек ашыгъып кюрешеди,
Ашыкъмаса, танг атмайын къаллыкъча.
Иш бла ол аяусуз сермешеди,
Иш бошалса, хорлам байракъ аллыкъча.

Бир иш тынса, башхасына сызыла,
Олтуруп солумай, тюрт-мюрт этгенлей,
Арыгъандан табанлары жызылдай,
Къалкып къалды, кётюртмеге жетгенлей.

Ананг, шош къалкыу эте тургъанлай да,
Тюшюнде ишин кёре тура болур.
Хар затны тындырып олтургъанлай да,
Сау кюнню жукълап къалгъан суна болур.

Къызчыкъ, шош бол, ананг бираз
жукъласын,
Арыгъанды ол сагъышдан, ишден да.
Аны да татлы жукъу бир жокъласын.
Аналагъа борчлубуз сен да, мен да.

Жауунла къарла, тау бийигинде
Ташны, зыгъырны акъырын оюгъуз!
Тау къушла, шош учугъуз кёк кенгинде,
Анамы бираз къалкыма къоюгъуз!

Шорхала, шорхалауугъуз бла
Кёкню, жерни гюрюлдетип келмегиз.
Буз жауунла, шуулдауугъуз бла
Анамы татлы жукъусун бёлмегиз!

Чалгъы да чалдым, сабан да сюрдюм,
Эл тойлада тепсеп да, терледим.
Мен насыплы, насыпсыз да кёрдюм,
Уруннгандан насыплы кёрмедим.

ТАУЛАРЫГЪЫЗ ТАУЛАРЫМА
УШАЙЛА

1

Тауларыгъыз тауларыма ушайла,
Жеригиз да ушайды жерибизге.
Мында да ёхтем таулула жашайла,
Ушагъан затыгъыз кёп барды бизге.

Бек суйюп къарайма тауларыгъызгъа,
Алай мен сюялмам тауларымыча.
Мен ичеме ариу сууларыгъыздан,
Алай сыйлаялмам сууларымыча.

Сейирсинип, къарайма жеригизге,
Бети, берекети да — жеримича.
Жюрегим ачыкъды эллеригизге,
Кёрюмлери — элими кёрюмюча.

Югославчы шуёхум, кёл ашама,
Жеринги суймегениме сенича.
Сени — къонагъынг, жерими — жашыма.
Сен да суймезсе жерими менича.

Сизни тауланы мен тауларымыча
Сюялмам, таулада туугъан эсем да.
Сизни сууланы ёз сууларымыча
Сюялмам, мында бет жуугъан эсем да.

Тауларымы тенг эталмам бир жерге,
Анда кьатдыргъанма кьанатларымы.
Туугъан жерни жандан татлы кьорюрге
Анда этгенме керти антларымы.

2

Угъай, жокъду тауларыгъызгъа сёзюм,
Сизде да — жайлыкъла, къаяла, суула.
Таш башында къап-къара бишип жюзюм,
Биздеча, ыранда ёкюре буула.

Мен бюгюн къарайма тауларыгъызгъа, —
Кёзюме кьорюнеди къарт Минги тау.
От жаудурдукъ чапхан жауларыгъызгъа,
Шуёхлугъубузну сынагъанды жау.

Эшитеме окъ, къылыч тауушланы,
Кёреме къанлы душманланы сюрюп,
Аудуруп баргъанларын ауушладан
Къарындаш халкъла, уруш жолда жюрюп.

Белградда кьрдюм къарындаш къабырла,
Аны азатлай жигит ёлгенлени.
Бизден да жаталла мында батырла,
Ууатып ууучларгъа келгенлени.

Белградны ортасында майданда
Тау элимден келген жигит жатады.
Къыйын кюн шуёхла жетип къалгъанда,
Азат шахаргъа къууанч танг атханды.

Ол шахарны эркин этген эрлени
Сиз алтын бла жазгъансыз атларын,
Тюзлюкню кьоруулай жан бергенлени
Сослан ташладан ишлеп суратларын.

Биздеча, кьонакълагъа той этдигиз,
Къара таулу къызла бла тепседим.
Бу зауукъгъа кюреш бла жетдигиз,
«Зауукъ кюнюгюз кёп болсун!» — деп,
кетдим!

1977

Югославия

* * *

Батып баргъан кюнню тыякъларыча,
Мен бу зауукъ дуниядан кетсем ёлюп,
Жырларым, кюнюгча, санга къайтсынла.
Межнун бла Лейланы жырларыча,
Санга этген жырларым, къайтып келип,
Сени къалай суйюучюю айтсынла.

АНАМ ХАРИПНИ ТЮШЮМДЕ КЕРДЮМ

Жюрегим бек кыйналып жатханлай,
Анам харипни тюшюмде кёрдюм.
Эки кьолун манга узатханлай,
Ол манга жарсып келгенин билдим.

Нюр бети чапракъча саргъалып,
Келди, тумандан чыгъып келгенча.
Кёзюме, мудах къарап, таралып:
«Балам, не кёп кыйналдынг!» — дегенча.

Тюшюмде анамы алай сазбет,
Гым-гым, гуппур къартчыкъ болуп кёрдюм.
— Анам, санга да жокъ эсе жаннет,
Ахыратда да тюзлюк жокъ, — дедим.

— Угъай, балам, тюз кёллю инсаннга
Анда, къайда да аман болмайла.
Балам, жүрек сагъышларым санга
Къабырда тынчайыргъа къоймайла.

Урмайын, ачитмайын этинги,
Бир ачы сёз айтмай, ёсдюргенме.
Къызыл ингилик жапхан бетинги
Арт жыллада саз болуп кёргенме.

Он тогуз жылынг толу болгъунчу,
Бир кетмез палах тюшдю башынга.
Жанынг сабий къууанчдан тойгъунчу,
Ачы кёз жаш тёкдюнг ашынга.

Андан бери, кёлюнгю от алып,
Къайгъынг, чий тюккюшча, къабынганлай,
Азмы келдинг, жолда арып, талып,
Абынмаз жерингде абынганлай.

Жюрегинги жапсарырынг жокъда,
Тырмандан, эгеуден да азаса.
Халаллыгъынг тауну, тюзню жокълап,
Жарыкъ, мудах жырла да жазаса.

Баланг болуп, къойнума алмайын,
Кетгенме — олду мени жарсытхан.
Артынгда «атам» деринг къалмайын,
Жашайса, сагъышларынг жалкъыта.

Къайдасыз! Туумагъан туудукъларым,
Сизни сакълай, кёп жылла ётдюле.
Мен сизге айтдым бешик жырланы,
Башха туудукъла къалкъыу этдиле.

Халаллыгъынг, къар болуп, башынга
Жаугъанына, балам, мен къаралдым.
Шукур демей ишинге, ашынга,
Къадарынг, жюн таракъча, тарады.

Ёмюрюмде хыны окъун этмей,
Ариу айтып, ийнакълап ёсдюрдюм.
Бетингден ырахматлыгъынг кетмей,
Манга жарыкъ кёп кюнюнгю кёрдюм.

Балам, санга жокъду бир чурумум,
Халаллыкъ сютюм бла синггенди.
Тюзлюгюнг — къууан сен, бийик тауум,
Сени, балам, халкынг да суйгенди.

Алай, жастыгъынгдан жарсыу кетмей,
Жюрегинги къайгъы кемиргенлей,
Сур къадарынг санга хурмет этмей,
Азмы турдунг булутха киргенлей!

Жашау нёгеринге кюйсюз болсанг,
Къабырда жангыдан къурушурем.
Тюз жолунгу терс жанына бурсанг,
Санга кызар эдим, урушурем.

Жюрегинг ахыр кере ургъанча,
Аллай жарсыу барды кёзлерингде.
Эски юйюбюз кюе тургъанча,
Аллай бир жарсыу бар сёзлерингде.

Халал балам, сен сабийсиз къалдынг,
Жангыз терекча жарны башында...
О, къадар, былай кюйсюз нек болдунг
Жашларымдан эм халал жашыма?!

Анагъа тынчлыкъ болмаз къайда да,
Баласыны болмаса тынчлыгъы.
Балам, тынчайыу жокъду манга да,
Сени жокъду да ырахатлыгъынг.

— Анам, харип! Сен бир тынчай ансы,
Кюл болуп къалгъан да мен болайым!
Сен бир кюн инжилмез ючюн, анам,
Мен къабыр ташынг болуп къалайым! —

Деген къычырыгъыма уяндым,—
Юсюю тер басып тура эди.
Терезеден таулагъа къарадым,
Аладан сериуюн ура эди.

1976

Болур, бирсиленича, мени да
Кёкде бир жарыкъ жаннган жулдузум.
Бу дуняда излемезем нени да,
Жерими жарытып турса жол ызым.

АДАМ ЭСЕНГ

Танышым, сен адамдан туугъан эсенг,
Хар жерде адамлай къалыргъа кёл сал.
Сен кесинге «мен да адамма»,— десенг,
Хауле айланма да, ишни къолгъа ал.

Танышым, сен керти да адам эсенг,
Башхалагъа къара урула къазма.
Биреую насыбы тутханын кёрсенг,
Анга зарланып, ачыуланма, азма.

Танышым, шайтан жел чёпню кьуугъанча,
Къадарынга сен кесинги кьуудурма.
Тиширыу кир кийиминги жуугъанча,
Анга сен эр намысынгы жуудурма.

Таукел адамны палах кьоркьутмайды,
Не кьыйынлыкъны да ол хорлап чыгъар.
Шуёхларын ол бир да унутмайды,
Тюзлюгю терсликни гёжефин жыгъар.

Танышым, керти адам кьоркьакъланы,
Кёзбауланы, жаншакъланы суюмейди.
Суюмейди бети, намысы жокъланы,
Башына кишини бёркюн киймейди.

Танышым, гинжи угъай, адам эсенг,
Биреуню бушуууна сен да жарсы,
Къарыусузгъа болуш, инжилип кёрсенг,—
Махтау бла сыйды андан арысы.

Танышым, суюе эсенг махтарларын,
Сёз бла угъай, ишинг бла махтан.
Суюсенг тенглени тенглик тутарларын,
Кьоркьуугъа тюшгенни кьутхар палахдан.

Танышым, чынтды тенг эсенг тенгинге,
Керекли жерде тенгинге тенглик эт.
Жашлыкъ эталмаз болсанг а жеринге,
Желле сюрген тютюнча, думп бол да кет.

Танышым, сен тюз эсенг, арсар болмай,
Тюзлюгюнгю жерине жетдире тур.
Терсни терслигин бетине айт, бурмай,
Онг тапсанг, айтханынгы этдире тур.

Танышым, сен керти да адам эсенг,
Къанлы душманларынга эрча тюбе.
«Мен да къыралымы жашыма», — десенг,
Къыйын кюнде къыралгъа бола бил кюбе.

Танышым, сен керти да адам эсенг,
Халкъынг ызлагъан жолдан ажашмай кел.
Аны къоруулай, жан къоркъуугъа тюшсенг,
Тау къуш уясы ючюн ёлгенча, ёл!

* * *

Жырны сёзлерин биреу этеди,
Эжиуюн а кёпле да тарталла.
Жыр жүрекден жүрекке ётеди,
Жырым, уч сен да, арымай, талмай!

ЖАШАУНУ БЕК СЮЕМЕ ДА

Жашау, бир бек сюеме да мен сени,
Андан сюеме бу тау сууларынгы.
Жашау, эркин солууумса да мени,
Андан сюеме бийик тауларынгы.

Жашау, мен сени бек сюеме да
Кёгюнг кюкюреген тауушларынгы,
Аласыз болалмазымы билеме да,
Андан сюеме тау ауушларынгы.

Жашау, бир бек сюеме да сени мен,
Андан сюеме ариу гюллеринги.
Жашау, тауланы бергенсе манга сен,
Андан сюеме жылы кюнлеринги.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Андан сюеме кёк тереклеринги.
Сенде мен сабанымы сюреме да,
Андан сюеме берекетлеринги.

Жашау, бир бек сюеме да мен сени,
Андан сюеме тау шауданларыңгы,
Кёзбаусуз сюеме да туугъан жерни,
Кийикле отлаучу къауданларыңгы.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме жыябоюн атларыңгы.
Сюеме, къанат керип кёргенме да,
Тау къушлагъа берген къанатларыңгы.

Жашау, мен сени бекден бек сюеме,
Сюеме жол арытхан бууларыңгы.
Анам этген жамычыны киеме,
Сюеме огъурлу жауунларыңгы.

Жерим, сенде жашауну сюеме да,
Сюеме жылтырагъан бузларыңгы.
Ала этген чепкенни киеме да,
Жыр айтама суйдюмлю къызларыңга.

Жашау, бир бек сюеме да мен сени,
Сюеме акъ къарлы тау башларыңгы.
Сюеме ёкюллерин туугъан жерни —
Къая бузалгъан таулу жашларыңгы.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме гюлле чакъгъан чаллыкъны.
Сюеме ишчилени билеме да,
Къаллай иште да хорлам аллыкъны.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме хар иште алчыларынгы.
Кесим да малла кюте келгенме да,
Сюеме тэзюмлю малчыларынгы.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме тауда кёк наратларынгы.
Мен ала бла ёхтемленеме да,
Сюеме жашларынгы, къартларынгы.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме мен къолдан усталарынгы.
Ансыз жашау болмазын билеме да,
Сюеме акъыллы устазларынгы.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме мен асыу бергенлеринги.
Сюеме, халкыгъа насып тилейме да,
Адамны багъалы кёргенлеринги.

Жашау, жүрекни сыгып жазама да,
Сюеме хурметли жазыучулары.
Адамлагъа жүрекден тазама да,
Сюймем къара уру къазыучулары.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме жерни жайлыгыын,
кышылыгыын.

Жашау, мен сени бир бек сюеме да,
Сюеме саулай дунияны тынчылыгыын.

КЕЧЕЛЕ

Ахшам жулдуз кёк бетине чыкыгъанлай,
Бу дунияны сабыр этген кечеле.

Жулдузла отлукъ ташлача чакъгъанлай,
Жукъу кибик, сабыр жетген кечеле.

Адамны халы тюрлене тургъанча,
Чууакъ, бууакъ бола тургъан кечеле.
Багъыр тазны кюн кёзюне бургъанча,
Толгъан айны жерге бургъан кечеле.

Кёк кёгюрчюнлени, тау къушланы да
Уяларында шошайтхан кечеле.
Юй ишлеген, мал кютген жашланы да
Жырлатхан, тойгъа сагъайтхан кечеле.

Шош кечеле жаратылгъан болурла
Бу уллу дуниягъа ырахатлыкъгъа.
Чалгъычыла кече ахшы солурла,
Танг атханлай а чыгъарла чаллыкъгъа.

Кече уяларында балаларын
Къанат тюплерине жыйып чыпчыкъла,
Суйюп, жашладан бек сайлагъанларын
Кече тюшлеринде кёре къызчыкъла.

Суйгенлерине тюбей кечеледе,
Жашла, къызла ыраыдыла ёмюрге.
Суймеклик бар адам болгъан жерледе,
Булутла да тюбейдиле бир бирге.

Келинлени да кече келтирелле,
Къууанч тойларын да кече этелле.
Алгъышла да бирден бирге ётелле,
Узакъладан къонакъла да жетелле.

Мамыр кечеле келедиле, баям,
Суйгенлени бир бирге тюбетирге.

Кюйсюзле да чыгъадыла сагъая,
Кечени сайлап, къара иш этерге.

Мамыр кечеле солуу бередиле
Кюндюз жашау жолну ызлагъанлагъа.
Кечеле хар нени да кёредиле,
Налат бере жашауну бузгъанлагъа.

Кюйсюзле, жыртхыч жыйын бёрюлеча,
Адамлагъа мамыр кече чабалла.
Кир жүреклери къатхан терилеча,
Къоркъакъ итлеча, жашыртын къабалла.

Кюйсюзле, къара ишни этерге деп,
Къарангы кечени сакълап туралла.
Къара муратларына жетерге деп,
Хатасызлагъа бичакъ урадыла.

Адам къанындан бир да тоймаучула
Урушну да кече башлаучудула.
Жашауну тынч жеринде къоймаучула
Итлерин да кече бошлаучудула.

Бауурча уюп тургъан кечеледе,
Тауну, тюзню топ тауушха алдырып,
Жай сериуюн жел ургъан кечеледе
Ууакъ сабийлени ёксюз къалдырып,

Чабадыла харам хакъ ашаучула,
Адамгъа къажау затны башлаучула,
Киши кыйыны бла жашаучула,
Халлары жаныуаргъа ушаучула.

Ала — уруш тёбесин къалагъанла,
Мамырлыкъдан урушну сайлагъанла,

Халкъланы бёрюлеча талагъанла,
Адамланы терилерин сойгъанла!

Мурдарла — тойгъанларын кётюралмай,
Кир ишге, саякълыкъгъа жол салгъанла,
Къудуретни сыйын да эсге алмай,
Кечени тынч жеринде къоймагъанла...

Шош кечеле, мамыр кечеле, сиз а
Суйгенлеге жол нёгерлей къалдыгъыз.
Жилямай, тарыкъмай тул да, ёксюз да,
Шош жанып турсунла жулдузларыгъыз!

* * *

Мен не кёп жерде айланган эсем да,
Элимдеча ай бир да жарытмады.
Мен не кёп чууакъ кюн кёрген эсем да,
Элимдеча кюн бир да жылытмады.

ЖАНГЫЗ БЁРЮ

Жангыз бёрю, къой орунга юйренип,
Къойчуланы тынчлыкъларын алгъанды.
Хар кече сайын, келе да сюркелип,
Къой сюрюуге уллу заран салгъанды.

Сюрюучю аны не кёп мараса да,
Сакъ бёрю, тютюнча, думп болуп къалгъанд.
Ол ызындан къауал ата турса да,
Огъу тиймей, бёрюге къапхан салгъанд.

Да, «тойгъан жерге — тогъуз къайт», —
дегенлей,
Ол биягъы бёрю жол кёл алгъанды.

«Къуру да баргъан сау къайтмаз», —
дегенлей,
Ач бёрю къапханнга тюшоуп къалгъанды.

Ол сагъат артха сюркелип тебреди,
Акъ къарны да къызыл къан жугъу этип.
Аууз тылпыуу къарны эритеди,
Ашыгъады, дуния тынчлыгъы кетип.

Сюркеледи, жукъ кёрюнмей тумандан,
Аягъындан акъгъан къан къарны ызлап.
Не асыу кёкге къарап улугъандан?!
Барады, къызыл къаны къаргъа бузлап.

Сынсыйды, ахыр къарыуун тауусуп,
Арыгъандан талакъ солуу этеди.
Ауур къапхан да инчигинден къысып,
Кючден-мутдан дорбунуна жетеди.

Къапхан иймезча къапханды бёрюню,
Ол жатад дорбун аллында, сойланып,
Кёзюне кёрюне озгъан ёмюрю,
Ол жатад, къызыл къанына боялып.

Барыучусу жыйын бёрю аллында
Эсге тюше, къара ачугъа тездю.
Аллай азап келсе, келсин къанлыгъа, —
Къапханнга тюшген бутун, чайнап, юздю.

Хар жаныуаргъа да жаны татлыды,
Ол энтда жашау этерге кюрешир.
Тёрт саны сау — чабып баргъан атлыды,
Желча чабыучусу эсине тюшер.

Энди ол хар атламында къыйналыр,
Бёрюлени «къанга тюплерин» ашар,

Иесиз итча, жангызлай айланыр.
Ол энди аманны кебинден жашар.

442

Сайлаусуз кѣп шуѣхлары болгъанны
Жангыз бир чынтды шуѣху болмайды.
Ышаргъанны шуѣхгъа санагъанны
Керек кюнюнде шуѣх табылмайды.

ЗАМАН

Заман дегенинг жел кибик бир затды,
Ол кюнюнгю, айынгы да урлайды.
Заман дегенинг жоргъалагъан атды,
Сен ашыкъмасанг, ол сакълап турмайды.

Жашлыкъда кѣп кюн оздурдум, эс бурмай,
Жаш жашлыкъын этмейин да къоймайды.
Заман а кетди, мени сакълап турмай.
Къууарем, атым къаудандан тоймайды.

Бу чачым къауданча чал болгъанды да,
Зыраф кетген заманымы жеталмайма.
Жашлыкъым узакъ жолда къалгъанды да,
Этмей къойгъан ишими эталмайма.

Кѣк кырдыкдан отлагъан ат заманча,
Желча учады, тайча ойнакълайды.
Жашлыкъ тау артында сакълап тургъанча,
Жаным озгъан кюнлерими жокълайды.

Келген жолума тергеулю къарасам,
Озгъан заманны терслерге жарамасам.

Жашауда бюгюн бир затха жарасанг,
Тамбланг санга терс кёзден къарамаз.

Биреу — къууанчлы, биреу а — амалсыз,
Бу жашаудан бир адам да тоймагъанд.
Биз уллула болуп къалдыкъ замансыз,
Уруш бизни сабийликде къоймагъанд.

Болса да, мен заманны терслемейме:
Хар замандача, кюн чыгъад, батады.
Бир такъыйкъам зыраф болсун демейме,
Кюн эртде батып, тангым кеч атады.

Заман, ёчюлтмей жарыкъ чырагъымы,
Манга жарыгъын бергенлей турады.
Сансыз этмей жырлагъан жырларымы,
Ауазыма халкъым эсин бурады.

Шёндю мени чачым чал болгъанлыкъгъа,
Тауну этегинде муркку чагъады.
Жашлыгъым менден узакъ
къалгъанлыкъгъа,
Къууанчым халкъ тойларына чыгъады.

Шёндю мени чачым чал болгъанлыкъгъа,
Жюрегим, сабийликдеча, тазады.
Жашлыгъым менден узакъ
къалгъанлыкъгъа,
Аны жол жыры магъадан къазады.

Шёндю мени чачым чал болгъанлыкъгъа,
Тауну этеги жашил кёрюнеди.
Жашлыгъым менден узакъ
къалгъанлыкъгъа,
Аны жарыкълыгъы уа жеримдеди.

Шендю мени чачым чал болгъанлыкъгъа,
Тауну этеги жашил кёрюнеди.
Жашлыгъым менден узакъ
къалгъанлыкъгъа,
Азатлыгъы жашагъан жеримдеди.

* * *

Ахшы муратларыма жетмей,
Ёлюрге депми туугъанма мен?
Кетемеми ишими этмей?
Жашаудан къолму жуугъанма мен?

Да, анча жылны мен кесими
Ёлюрге депми хазырладым?
Аямай кючюмю, эсими,
Жолсуз жерледе жол ызладым.

Мен туугъанма сау къалгъанлагъа
Жашауда ыз къоя кетерге.
Ауруйма... Айтама ажалгъа,—
Къой деп муратлагъа жетерге.

1967

Къобузну къобузчу жарыкъ согъады,
Абезехге уа кёпле барадыла.
Къобузчу халкъгъа къууанчха тууады,
Андан ариу тартыула къаладыла.

Бюгюн да бу мени жашауумдан,
Бир кюнюм таула артына батды.

Жашаргъа келген мени ызымдан
Сабийни биринчи тангы атды.

Ол да, дунияда бола келгенча,
Хар кѳрген затына сейир этер.
Къадар анга юлюшге бергенча,
Жашау кюрешде ёмюрю ётер.

ТЫНГЫЛАУНУ КЪОЙ!

Къой, тынгылауну. Айт жүрек жарсыуну.
Тынгылаунуму сайлайса хайыргъа?
Тынгыламай, ачыкъ айт жүрек дауну,
Алай тынчды терсни-тюзюю айыргъан.

Айтсала да «тынгылау алтынды», — деп,
Угъай, тейри, алтын болмаз тынгылау.
Аны айтхан жаншай болур эди кѳп,
Ачыкъ сѳз бла келеди ангылау.

«Эй, къой! Аман тынгылауукъду ол», — деп,
Таулу да андан айтхан болур эди.
«Айтырынгы ачыкъ айтыучу бол», — деп,
Жашын андан сагъайтхан болур эди.

Айтыр жерде, айтырымы айтмайын,
Ташча тынгылап тураллыкъ тюйюлме.
Кѳлкълдымы толу ангылатмайын,
Кишиден да тил туталлыкъ тюйюлме.

Бир къауумлача, биреуню ызындан
Мен къара сабанла сюрюп кюрешмем.
Ачыкъ айтырма, халындан, сырындан,
Жашырын сѳзчюле бла тиллешмем.

Айт, тынгылама, жүрек жарсыуунгу,
Ачыкъ тийген кюн эритеди бузну.
Керек кюн а сен кирит сал аузунга,
Жаулагъа бермез ючюн тасхабызны!

БЕК УЛЛУ БАЙЛЫКЪ

Адамланы ачлыкъ къысхан жыллада
Бир къарт жашай эди элибизде.
Ачлыкъ кирип ёзенледе, тарлада,
Кёпле жунчуй элле жерибизде.

Бир жаш а, уяла, буюгъа,
Ол кёпню кёрген акъыллы къартха;
— Насыбым батханды терен къуюгъа,
Аппа, анга жол жокъмуду да артха?

Атадан, анадан ырысхы къалмай,
Менден жарлы болмаз бу дуняда.
Ыйыкъ турдум, аузума къабын салмай,
Айт, ачдан ёлмезча мадар къайда?!

Ол жаш кёп тарыкъды акъыллы къартха,
Къарт а бираз сагъыш этип турду.
Сора ол, акъсакъал къарт, бурмай артха,
Ёксюз жашха былай айтып сорду:

— Аузунг айтхан марданы берсем санга,
Бир кёзюнгю сатармыса манга?

— Угъай, неден да кёз багъалыд манга,
Аны бералмам жюз пуд алтыннга.

— Сора, кёзюнгю кёзюнг къыймай эсе,
Улан, сат манга бир билегинги.

Жарлылыгъынг аллай бир кыйнай эсе,
Сат, кябыл этерме тилегинги.

— Угъай, угъай! Алай айтаса кяалай?
Аны сау элни мюлкюне бермем.
Билексиз — кяалырма кяанатсыз кюшлай,
Кёзсюз — бу дуня жарыгъын кёрмем.

— Балам, бош тарыгъаса, алай эсе,
Кёр, кяалай уллу байлыгъынг барды!
Саулугъу болмаса, кёзю кёрмесе,—
Ма аллайгъа бу кенг дуня тарды.

Бек уллу байлыкъ ишлеген адамды,
Аны дуняда саулугъу болса.
Анга акъыл бла саулукъ тамамды,
Ол не суйсе — табар, иш кёл алса.

ЖАНГЫЗЛЫКЪ

Туугъанса ахшы анадан, атадан,
Ёсгенсе эгечле, кяарындашла бла.
Ала сени сакълап хар бир хатадан,
Сен а айландынг хауле жашла бла.

Айла, жылла сени сакълап турмалла,
Озуп кетдиле, бири бирин кюуа.
Сени ючюн этилселе тырманла,
Айыбынгы кяарындашларынг жууа.

Биреуню тоюнда тепсей, жашлыкъны
Оздурдунг сен, той этдирмей кесинге.
Заман санга жетдирмезча кяартлыкъны,
Кяартлыкъ келир кюнню алмай эсинге.

Тели каска, чөпден, чөпге секире,
Жай айларын зауукълу ётдюргенча,
Жашлыкълны оздурдунг, чагълыр кётюре,
Чагълыр бир уллулукългья жетдиргенча.

Юйюрде сенден уллу да, гитче да
Юйдегили, юйюрлю да болдула.
Сабийле тауушла — кюндюз, кече да,
От жагълалары насыпдан толдула.

Сен жашадынг жангыз кюнню эсеплеп,
Къатынланы ышымлача алыша.
Дунияда насып жангыз да буду деп,
Ала ючюн жетген бла талаша.

Да, «ёлмесенг да, къартдамы болмазса!» —
Деген сёзню тюшюрмединг эсинге.
«Бу хауле жашауну къой», — деген болса.
Ачы сёзге санагъланса кесинге.

Бюгюн а, къартлыкъл, къарыусузлукъл
жетип,
Жыйынлада харипча жокъланаса.
Кесинги угълай, къадарны терс этип,
Толу юйюрлюлеге сукъланаса.

Атанг, ананг азмы айтхан эдиле,
Юйдегили бол, жангызлыкъл жетер деп.
Санга аз ариуму кёз-къаш кердиле?
Къайгълырмадынг — ёмюрюнг бош кетер
деп.

Энди сени кюнюнг бата барады,
От жагълангда от ышырырынг болмай.
Терезенги Азраилми къагълады,
Къартлыгълынгда бир жапсарырынг
къалмай?!

ТАУЛУ ТЕПСЕУЛЕ

1

АБЗЕХ

— Къобузчу! Жарыкъ сокъчу къобузунгу,
Къарс таууш да таулары зынгырдатып...
Къойчу жаш да алгъанды сыбызгъыны,
Согъарыкъды, жүреклени жырлатып.

Сора суйгенлени келечилери
Абзехге тизилишип тебретиле.
Къартла, эсге тюше тепсеучюлери,
Жашлыкъларын жаш тёлюде кёрдюле.

Абзехге бирча аякъ аялла,
Барадыла, минчакълача тизилип.
«Жарлы» жашла аралыпмы къалалла,—
Наратлача, субай къызла сюзюлюп.

Алгъын жаш суйгенине сёлеширге
Жалан да абзехде амал тапханды.
Таулу абзех, сени бла бирге
Тейри къылыч да гюрен тартханды.

Жашла къызлары жерлерине элтип,
Эки жанына бёлюнюп тохтайла.
Къартладан той таматагъа сёз жетип,
Жамалны чыгъып тепсерин сакълайла.

2

ТЮЗ ТЕПСЕУ

Алары эслериндеди Жамалны,
Аны, эл клубда тепсеи тургъаны.

Тюз тепсеуге кымылдамай баргъаны,
Исламейде урчукъча бурулгъаны.

Жашла къарсны бир кибик къаты уруп,
Къобузчу кыыз тюз тепсеуню тартады.
Жамал аякъ бурунларына туруп,
Жыяча созулады, сир къатады:

Лейла бла бирге тепсерин суююп,
Жашла уста кыызгъа чыкъ деп тилейле.
Жамал чыкъгъанды, бёркюн алчи кийип,
Жашла уа къолларын къарсха ийлейле.

Жамал тойгъа юйренген билеклерин
Тау къушну къанатларыча кергенди.
Жамалны чынтды уста тепсегенин
Туугъан эли ма бюгюн да кёргенди.

— О, тюз тепсеу! Сен къалай аламатса,
Сенде кёрюнед халкъымы эрлиги.
О, тюз тепсеу! Тау сууну макъямыса,
Сенде сезилед халкъны хунерлиги.

Сенде суратланады тауларымы
Ёхтемликлери эм субайлыкълары.
Сенде эсленеди сур бууларымы
Гиртчиликлери бла сакълыкълары.

Сенде эсленеди къара шауданны
Къысыр къаядан шорхалап чыгъыуу.
Салкъын жел тарай кюз арты къауданны,
Жугъутурну жух башында турууу.

О, тюз тепсеу! Сен нечик жарашаса
Жамалны бу чырайлы санларына.

Къууанч болгъан къадарда сен жашарса,
Шагъат бола жашауну баргъанына.

Быллай тойда билмесенг да тепсерсе,
Тюз тепсеу — халкъымы жыры, назмусу.
Сен энтда жарыкъ танглагъа тюберсе,
О, тюз тепсеу! — Тиширыуну намысы!

3

ИСЛАМЕЙ

Энди башлайдыла башха тепсеуню,
Тартыуу туякъ тауушха ушагъан.
Энди башлайдыла башха тепсеуню,
Жашланы, тау къушланыча, учургъан.

Къобузчу къыз исламейни сокъгъанда,
Къызла къайсы жаш тепсерин сакълайла.
Той тамата айтып, Шаухал чыкъгъанда,
Исламейге уста къызны сайлайла.

Субай къызгъа жаш ариу ышарып,
Къыстау аякъ бюгерге ашыкъгъанды.
Къызны, уялгъандан, бети къызарып,
Назик наратча сюзюле чыкъгъанды.

Къыз, эки къолун да сабыр кётюрюп,
Кёк кёгюрчюн къанатларын кергенча,
Барады, этеклерин жел этдирип,
Къайыкъ толкъундан толкъуннга ётгенча.

Шаухал а къызны ызындан барады,
Эки табаны жерге жетмейин.
Башха болмай, урчукъча бурулады,
Тепсеу бла киши аллына ётмейин.

— О, исламей! Жигитлени тепсеую сен,
Таулуну жүрек тилинми билесе?...
Эрлени тепсеулери — исламей, сен
Таулу юйге кѳууанч бла киресе.

О, исламей! Жангы юйюне кѳчгенни,
Биргесине кюн тыякѳча киресе.
О, исламей! Анда жаш ѳсдюргенни
Юйюне, кесине насып бересе.

О, исламей! Урушдан сау келгенни
Юйюне сѳйюнчюге сен чапханса.
Тауда, бугѳейге кетип, ѳлмегенни
Кѳурманлыгѳында да сен сѳй тапханса.

О, исламей! Сенсиз кѳууанч таулугѳа,
Тузсуз хантча, татыусуз кѳрюнюрעד.
О, исламей! Сен ушайса танглагѳа,
Сенсиз жашау мутхуз кюнча болурעד.

О, исламей! Саулай кѳыралыбызны
Жол нѳгери болгѳанлайын сен жаша!
О, исламей — туугѳан тауларыбызны
Огѳурлу жели, сакѳ жауун тауушу!

Таулу уа, эшиклерин ачып кенгиге,
Санга кѳонакѳбай болгѳанлай турлукѳду.
Мамырлыкѳны, эркинликни сѳйгеннге
Сени бла бирге нѳгер боллукѳду.

* * *

Шауданны биреулен ачады,
Сууундан а кѳпле да ичелле.
Кѳыз кесине багѳа бичмейди,
Анга багѳа башхала бичелле.

МИНГИ ТАУНУ ЖАШЛАРЫ

Къайсын Кулиевха

Алим Кешоковха

Бийикден кёкге жете эки башы,
Кюмюшча жылтырай төппесинде къар,
Минги тауну барды эки тенг жашы:
Бир жашы — Къабарты, бир жашы —
Малкъар.

Эки жашы жигитлик, намыс бла
Минги тауну кётюрелле бийикге.
Тау, артыкълыкъла кёрюп, мудах бола,
Таш налатын азмы берди бийликге.

Ол эки жашын алай юйретгенди,
Кюйсюзлюкге, терсликге жол бермезге.
Мамыр кюнде, кыйынлыкъ келгенде да,
Туугъан журтну жандан башха кёрмезге.

Къабарты бла Малкъар — ол эки жаш
Кергендиле къууанчлы къанатларын.
Жолларына чырмау болмай тау не таш,
Чапдырадыла жашауну атларын.

Эки жаш да алай шуёхладыла,
Адамны эки кючлю билегича.
Эки жаш да алай багъалыдыла,
Ананы баласына тилегича.

Адамны эки кёзюча, хоншуда
Къабарты, Малкъар бурундан жашайла.
Бир бирин сыйлай не юйде, не къошда,
Халлары да эгизлеге ушайла.

Ичгендиле таудан акъгъан бир суудан,
Къууанч, бушуу да бирге кёргендиле.
Душман чапса, жыйыла тюзден, таудан,
Эки халкъ бир бирге онг бергендиле.

Ёхтем тау къушну эки къанатыча,
Жашайла, тыянчакъ болуп бир бирге,
Антлары — нарт Чюелдини антыча,
Хар бири кертичи бола ёмюрге.

Минги тау, кёк къарангысын агъартып,
Узакъдан къарагъанлагъа кёрюне...
Таулада уя салгъан кёп къанатлы
Учалла жашауну эркин кёгюнде.

Къарт Минги тауну къап-къара туманла,
Чабыуул эте, жаба тургъандыла.
Лячинлеча жетип, таулу уланла
Жерлеринден жауну ыхтыргъандыла.

Шош-шош чайкъала кёксюл наратлары,
Наратла угъай, ол субай къызлары,
Махтау бла айтдыралла атларын,
Жашау бла бирге бара ызлары.

Бахсан бла Черек сууу буралла
От чыракъла жандыргъан тирменлени.
Эллерибиз шахарлача туралла,
Къууат бере, жашната тау жерлени.

Къарт аталарынача, Минги таугъа
Эки жашы борчлудула ёмюрде.
Хурмет эте гыржыннга бла суугъа,
Аналарынача борчлулла жерге.

Ала не кѣп жигитлик этселе да,
Борчну чеги болмайд ата-анагъа.
Темиркъазакъ жулдузгъа жетселе да,
Туугъан жерни борчу кѣпдю алагъа.

МУДАХ БОЛМА

Энди къарт эмен терек саргъалып,
Чапыракъла агъа башладыла.
Кюз сууугъу суху жетгенди да,
Кюнлеринг да жауунлу болдула.

Жашау алайды. Пелиуанны да
Жарыкъ жазы, кышы да болады.
Биз жазны не бек сую эсек да,
Кыыш тау артындан жетип къалады.

Кыышхыда чырпыла жукъаргъанча,
Бурма чачынг алай жукъаргъанды.
Кыышынг жетип, чал болду башынг да,
Жашлыкъ къушунг къайда
жукълагъанды?

Кѣремисе ол ариу кыызчыкыны
Шауданнга терк, ашыгъып баргъанын,
Сен аны кѣрюрге суймегенча,
Ариу бетин сенден жашыргъанын.

Да, айт! Жыйырма жыл мындан алда
Ол ариу этерми эди алай?
Тейри, ол заманда аны кюню
Батаред, кѣзюнге къарагъанлай.

Дуния кезиудю. Сен мудах болма.
Жай да, кыыш да заманында келсин.

Сюймеклик эндиги жашлагъа да,
Аталарынача, насып берсин!

СЕНИ КЁЗЛЕРИНГ

Мен кёп кёргенме адамланы
Кёллерин жарыкъ этген кёзлени.
Мен кёргенме къарагъанланы
Жюреклерине жетген кёзлени.

Мен кёргенме теренлеринде
Къууанч, бушуу да тургъан кёзлени.
Душманларын кёргенлеринде,
Элиялача ургъан кёзлени.

Кёргенме адамны кесине
Мукъуладисча тартхан кёзлени.
Къурумча къарангы кечени
Чууакъ кюнлей жарытхан кёзлени.

Мен кёп кёргенме суйгенлерин
Жай чиллеча жылытхан кёзлени.
Мен кёргенме суймегенлерин
Къыш чиллеча бузлатхан кёзлени.

Алай санга дери кёрмедим
Дайым кёз-къаш туююп тургъанны,
Жарсыуу бир да асыу бермей,
Кёз гинжисинден сууукъ ургъанны.

Ийнан, туугъанлы сенде кёрдюм
Умутлары тауусулгъан кёзле,
Кюн чууакъда къалын чарсха кирип,
Тюзде бөрюча улугъан кёзле.

Айт, саудан ёлюрча кёзлеринг,
Сен не зарауатлыкъгъа жетгенсе?
Къалай мудахдыла сёзлеринг!
Ата журтунгу тасмы этгенсе?

ТУУУЗ САЛАМ

Элибиз башы бийик къаягъа
Кюзню бир жангы кюню тийгенди.
Сары дарий жайылып къалгъанлай,
Туууз салам ариу сюзюлгенди.

Оруслу къызны сары чачынлай,
Бийикде ол жым-жым жылтырайды.
Кёз къаматады, сары алтынлай,
Сериюн жел аны шош тарайды.

Акъ къая аллы тар къулакълада
Мюшкери ичинде битген салам.
Къыш къарлада, сууукъ къырпакълада
Таулу жаш миделге титген салам.

Кюнлюм сыртны кенг кёкюрегине
Ариу мууалча жайылгъан салам.
Къошну башына, тегерегине
Жауун кюнледе жабылгъан салам.

Кирши тауладан суху жел урса,
Тенгиз толкъунлай чайкъалгъан салам.
Сюрюочю мал бла къошда турса,
Кепдирирге кюннге салгъан салам.

Хар таулу сабийчикни анасы
Бешик тюбуне тёшеген салам!

Тынч жукълар ючюн аны баласы,
Жылы тѣшек бола келген салам!

Бурунгу таулу туууз саламны
Эфтерде хайырлана билгенди.
Мулжары, жастыгъы болуп аны,
Туууз салам жылыуун бергенди.

Тау артындан толгъан ай кѳрюне,
Салам сары ай бетли болгъанды.
Къойчу жаш тауладан юйлерине
Туууз салам дух алып баргъанды.

Сууукъ боран борбайындан алса,
Аны салып, ол чабыр кийгенди.
Таулу къыйын жашар эди ансыз,
Ол затланы эскереди энди.

Эскеребиз тюненеги кюнню,
Бююннгю кюнюбюзге къууана.
Жашайма, кюн жарыта кѳлюмю,
Жерими хар чѳбюне ийнана.

СЮЙМЕКЛИК ЁЛМЕЙДИ

МЕНИ СЮЙМЕКЛИГИМ

Мени суймеклигим жырчы булбулну,
Бутакъгъа къонуп, жыр айтыуу туююлд.
Мени суймеклигим Гыкай улуну,
Кеф болуп, юйюне къайтыуу туююлд.

Мени суймеклигим къара къашланы
Бир бирге элбер айтыулары туююлд.
Мени суймеклигим элли жашланы,
Жыйылып, къол таш атыулары туююлд.

Мени суймеклигим акъ къанкъазланы
Кёлде сабыр жюзгенлери туююлдо.
Мени суймеклигим тул къатынланы
Тюзню, терсни сюзгенлери туююлдо.

Мени суймеклигим акъмыйыкъ, чалбаш —
Юйюнде сабыр жашагъанча туююлд.
Мени суймеклигим ариу къызгъа жаш
Гюл къысыланы ташыгъанча туююлд.

Мени суймеклигим — кёк да кюкюрей,
Жашла бек ашыгъыш дырын жыйгъанча.
Мени суймеклигим — таула гюрюлдей,
Къутургъан жылкъыны аллын тыйгъанча.

Мени суймеклигим — суху тау сууну
Жыйын, къадалып, ызына бургъанча.
Мени суймеклигим тынгысызд — жауну
Къама аузуна жатханлай тургъанча.

ТЕПСЕУЧЮ КЪЫЗ

В. М.

Гюллю нартюхлеча — чыммакъ тишлеринг,
Ышарсанг, акъ минчакълача тизилип.
Тепсейсе, къууанч зауукълугъун бере,
Бараса, къызла ызынгдан сюзюлюп.

Тепсеучю къыз, сени эки къашынга
Ушайдыла къарылгъач къанатлары.
Тойда биргенге тепсеучю жашынга
Сукъланама, кёзлерим чыракъ бара.

Узун чач эшмелеринг — суу акъгъанча,
Сыйлы жерими сен алтын чыпчыгъы.
Жюрекни жылытаса, от жаннганча,
Жарыкъ халкъымы жарыкъ къызчыгъы.

Кёксюл тауларымда назы терексе.
Нечик субайдыла сени санларынг!
Бир мёлек бар эсе, сен да мёлексе,
Сен эриталлыкъча къышны къарларын.

Къарангы кече жулдузла жаннганча,
Жанадыла сени ариу кёзлеринг.
Терек бутакъгъа чыпчыкъла къоннганча,
Жюрегиме къонадыла сёзлеринг.

Тепсеучю къыз! Кефим жарыкъ болады,
Сени ариу тепсеуюнге къарасам.
Жашлыгъым эсиме тюшюп къалады,
Тойгъа тебрей, чал чачымы тарасам.

Да, не медет! Мен кечирек туусамед,
Биргенге къууанч тойлагъа барырем.
Жашлыгъым кетмей, тойчулай турсамед,
Биргенге тепсеучю жашынг болурем.

Бюгюн мен тепсегенинге къарасам,
Озгъан жаш заманым эсге тюшеди.
Алгъынча жаш болуп тойгъа баралсам,
Сени менден сыйыраллыкъ — киши эди!

О, жашлыгъым! Ач бёрюле къуугъанча,
Кёзню къысып ачхынчы къайры кетдинг!
Къызчыкъ, сен, манга жарсыугъа
туугъанча,
Башха жашны къалай насыплы этдинг!

ОЛ ЭКИБИЗ ТАНЫШ БОЛГЪАН ИНГИРДЕ

Ол экибиз таныш болгъан ингирде,
Бир къаракъаш къызчыкъ баред биргенге.
Уллу суймеклик баред жюрегингде
Ауанангча биргенге жюрюгеннге.

Асыры бек ушагъандан ол санга,
Билдим, сормай, сени къызынг болгъанын.
Кёз къыйыры бла къараед манга,
Сезип жюрек суймекликден толгъанын.

Ол ингирде къаракъаш бла сени,
Ойнай-кюле, ююгюзге ашырдым.
Да суймеклик ёртен алгъанед мени—
Санга айтыргъа базмадым, жашырдым.

Ол ингирден бери бек ашыгъама
Къаракъашчыкъ бла санга тюберге.
Арбазыгъызгъа дери ашырама,
Сен а ашыкъмайса «жууукъ бол»,— дерге.

Мен а «жууукъ бол!» — деринги сакълайма,
Жолоучу танг атарын сакълагъанча.
Сенден ташада сени ийнакълайма,
Ахшы умутуму ийнакълагъанча.

Мен ашыкъгъанлыкъгъа сен а, ашыкъмай,
Хар халымы жюню тинтгенча, тинтдинг.
Жюрек тынгысызлыгъынгы жашырмай,
Жашагъан патарынга жууукъ этдинг.

Ариу жасалгъан отоуунга сени,
«Жууукъ бол»,— дединг да, уяла кирдим.

Юйюнге кьонакь этгенинге мени,
Къаракъаш кыызчыкьны кёз жашын
кёрдюм.

Аны кьаты кысдынг кёкюрегинге,
Ол сени жарытып келген тангынгды.
Къанынг бла синггенди жүрегинге,
Ол сени неден да суйген жанынгды.

Тынгысызма, жүрек кьууанч этсе да,
Къаракъашчыкьны мудах болгъанына.
Биреу: «Сабийге кёз жаш нед?» — десе да,
Кёзлери жилямукъдан толгъанына.

Ангыларгъа суймейди ол, жиляйды,
Кирпиклерин кёз жаш басып балангы.
Сен жалан ол суйген ана угъай да,
Бек ариу тиширыу да болгъанынгы.

Аны ючюннге кыызчыгъынг суймейди
Сени кесинден башхала сюерин.
Сенсиз анга кюн да жылы тиймейди.
Суймейд, биреу санга «багъалым!» — дерин.

Мен ийнакьлагъанда отоуда сени,
Кёз жашлары сууча акъгъанын кёрдюм.
Ол бизни уллу суймеклигибизни
Жангылыч затха санагъанын кёрдюм.

Къаракъаш кыызчыкь, мюйюшде олтуруп,
Эринчиклери кьалтырай, жиляйды.
Къара кёзлерин мудахлыкь толтурун,
Ол мени кьанлы жаууна санайды.

Мен санга «мени багъалымса», — десем,
Сен мени болмагъанынгы ол билед.

Мен ол сабийни мудахлыгъын кёрсем,
Къойнума алып, жапсарырым келед.

Аны эртдеден бери кёрмесе да,
Ол атасын эсде тутад, унутмайд.
Атасы анга насыб бермесе да,
Атып кетген атасына дерт тутмайд.

Анасын башхагъа кёзю кыймайын,
Ол атасыны аллына кёп къарар.
Атасы ючюн кёз жашын тыймайын,
Суху жел узун къара чачын тарар!

Мен а балангы кёзюнгден кёрюрге,
Ийнан сен, ёз баламыча сюрме.
Жюрегими бар жылыуун берирме,
Бууакъда чууакъ кюн болуп тиерме.

Сабий къайдан билсин, кёзюнг ышармай,
Жангызлыкъ кёп кыйнагъанын жанынгы?
Сен жалан ол суйген ана угъай да,
Мен суйген тиширыу да болгъанынгы?!

СЮЙМЕКЛИК ЕЛМЕЙДИ

Кёкню жарытхан жулдузла да,
Ууахтылары жетсе, ёлелле.
Черекде жюзген къундузла да
Терен суулагъа кёмюлелле.

Ёмюрледен тургъан таула да,
Жауун, жел тюе, оюлалла.
Кюйсюзлюк этиучю жаула да
Тюзлюк кылычдан жоюлалла.

Жашау жаратылгъанлы бери,
Аз кѣлмю таркъайып къалгъанды!
Ёзенледен таулагъа дери
Аз шахармы кѣмюр болгъанды!

Къадар алайд: уллу суула да
Таркъая-таркъая башлайла.
Къая ыранлада буула да
Юйренген жолларын ташлайла.

Азмы кетгендиле дуняла!
Ёмюрлюк бузла да эрирле.
Ташла къучакълагъан къаяла,
Терекле да кѣрге кирирле.

Къурч, темир, агъач, суу да, таш да
Ёлюмсюз болмайла, ёлелле.
Уллу дуняда къарт да, жаш да
Ахыр кюнлерине келелле.

Ёмюрлюк, дайым да ёлюмсюз —
Сюймекликди! Жалан ол ёлмейд.
Бир да аямаса да кюйсюз,
Анга, базынып, ажал келмейд.

Керти сюймекликди ёлюмсюз,
Дуняда анга ёлюм жокъду.
Бир бек насыпсызды сюйдюмсюз,
Сюйдюмлюню жюреги токъду.

Дуняда кѣп уруш барса да,
Сюймеклик ёлмейди, жашайды.
Сюймеклик, сен жол кѣл алсанг да,
Арысанг да, кюннге ушайды.

Сюймеклик тынчлыкъны алыучуд,—
Жукъусуз кечеге ушайды.
Сюйдюмсюз насыпсыз къалыучуд,
Сюйгени жокъ къалай жашайды?

Тенгиз толкъунлача чайкъалгъан
Сюймеклик болад керти антлы.
Болуучуд, суйгенинден къыйналгъан
Кундушча ачы, балча татлы.

Дунияда хар зат да ёледи,
Ёмюр къысхады жашау тарда.
Кёп ёмюрню ёлмей келеди,—
Сюймеклик жашар, жашау барда!

ОХ ЭТДИМ

Жайлыкълада арыгъан эллилерим
Энип келгенча Тызыл суу бойнуна,
Биз акъ тауладан энип келдик бери —
Тауушлукъ Къара тенгизни къойнуна.

Ёзеннге эне, тик сыртлагъа ёрлей,
Алай келдик, базынып кючюбюзге.
Келдик, къууанчыбызны жол керелей,
Бу бир насып жол болсун ючюбюзге!

Ариу чачынгы сериуюн жел тарай,
Жай кюнден жашырып жыякъларынгы,
Не сагъыш этесе, тенгизге къарай,
Толкъунла да жалай аякъларынгы?

Жашау жолларыбыз экибизни да,
Тау жоллача, айланч-къыланч болдула.

Къадар сопакълады, мени, сени да,
Шукур! — Къыйын кюнле артда къалдыла.

Ол кюнлени эсгеми тюшюресе?
Не этесе аланы эде тутуп?!
«Озгъан жауун» ючюнмю кючюнесе?
Энди насыплы бол, аны унутуп.

Суйген жүрек мадарымлы болады,
Мени суймеклигим санга жол табар.
Суйгени барны мураты толады,
Аны сансыз этген а эрнин къабар.

Мудаксынма, озгъан кюнлеге къарай,
Кёлюнгю узайгъан жауунла жууа.
Тенгиз чайкъалады, юзмезни талай,
Чал толкъунлары бири бирин къууа.

Бетинг, бишген шапталча, кюннге кюйюп,
Тишлеринг акъ минчакълача, ышарсанг.
Мен насыплы болгъанма сени суйюп,
Сен да абынмазса, манга ышансанг.

Хар суйгенин тапхан къууансын, кюлсюн.
Мен тенгиз жагъада муратха жетдим.
Артда къалай болурун аллах билсин,
Бюгюн а мен сени бла ох этдим.

1977 ж. Джубгада.

ЖЕРИМИ БУЛБУЛУ

Таулу къыз, сен жырчы къыз,
Санга дери жерими
Сенича булбулу болмагъанд.

Сен жырласанг, эрий буз,
Ийнагъы жүрегими,
Санга къарс урмагъан къалмагъанд.

Жырын айтып таулуну,
Къозгъайса жүреклени,
Сен — жерими алтын чыпчыгъы.
Сагъайта тау тарланы,
Булбулуса тангланы,
Халкъыбызны жарыкъ кызычыгъы.

Ёнюнгде эшитилелле
Шууулдау тауушлары
Таудан саркъгъан сууларыбызны.
Санга сейир этелле,
Жерими ауушлары,
Жырчы кызы тауларыбызны.

Сени айтхан жырында
Ат туякъ тауушлары
Келин алып келген жашланы.
Болушурла жолунда
Къартланы алгъышлары,
Къанат къагъыулары къушланы.

Ёнюнгде эшитиледи,
Жырлары малчыланы —
Тау жайлыкъда къой кютгенлени.
Ёнюнгде эшитиледи,
Тауда чалгъычыланы
Бир бирине чам этгенлери.

Жырында кёрюнеди
Къая жухдан жугъутур
Ёлибизге къарап тургъаны.

Кёлюм кётюрюледи,
Сен кёп жырла айта тур,
Жюрегими жарыкъ ургъаны.

Жырында — кёкге жетген
Къаяладан сууланы
Къыстау шуулдап агъыулары.
Кюз кече келин элтген
Насыплы адамланы
Атларыны терк барыулары.

Ой, таулу къыз, жырчы къыз,
Санга дери жерими
Сенича булбулу болмагъанд.
Сен жырласанг, эрий буз,
Ийнагъы жюрегими,
Санга къарс урмагъан къалмагъанд.

* * *

Сюйгеним, жаным, сенден алгъа ёлсем,
Сюйген кёзлерими кесинг жабарса.
Жашау жолда ызларынгы излесенг,
Сен аланы жырларымда табарса.

ЖАШАУ ЖОЛУМ

1

Хапарлагъыз, назмуларым,
Мен келген жолну юсюнден.
Жашаууну жол ызларын
Ким тюшюрмейди эсине?

Мен да унутмай турама
Ёз ёмюрюмю жолларын.

Анга шагъат бу дуняда —
Татлы, ачы да жырларым.

Огъары элде, кюнлюмде,
Чалы юйюбюз бар эди.
Жазыбыз — жашил кырдыклы,
Къышыбыз — чиммакъ къар эди.

Биз, сабийле, къарлы сыртдан
Чана бла уча эдик.
Жаз сайын жашил кырдыкда
Аяусуз жыгъыша эдик.

Сабийлигим Ажокъада
Ол чалы юйчюкде кетди.
Сыгын тютюн — ожакълада,
Нарат а — чыракълыкъ этди.

Арбазны сакълагъан парий
Бек шуѳхум эди мени.
Жокъ эди къатапа, дарий,
Бир хыбырт тончукъ — кийгеним.

Анам сокъгъан чепкенликден
Кѳлек да, кѳнчек да кийдим.
Салам салып эртденликде
Чабыр киерге да суйдюм.

Башымда уа — чырпа бѳркюм,
Кѳзлерими жаба-жаба,
Мен ойнадым, зауукъ этдим,
Чыбыкъ атха минип, чаба.

Алтыжыллыкъ жашчыкъ эдим,
Хаймашада бузоула кютген.

Ол заманда азмы кёрдюм
Бузоуу ёгюзлюк этген.

Къош къалачны кюлюн сюртюп,
Мен айран бла ашадым.
Эшекге минип, чапдырып,
Анга къууана, жашадым.

Ийнекни сютю къуруса,
Кёк тузлукъ, гыржын — ашлауда.
Бир бирде уа къош бишлакъла
Келтире эдиле таудан.

Ийнегибиз бузоу тапса,
Къууанчдан тола юйюбюз,
Ырпыс бише эди отда,
Бек жарыкъ болуп кюнюбюз.

Ол заманда кёрюнюучед
Сютден татлы жукъ да жокъча.
Мен арбазда жырлай эдим,
Хар къайда сабийле токъча.

2

Зайынны, хуржунга салып,
Къарт Шырданга чапдырыучем.
Аны берип, чёплеу алып,
Тенглериме тапдырыучем.

Хоншу тереклеге тюшюп,
Урлап эрикле жыйыучем.
Шапталла сап-сары бишип
Тургъанларын да суйюучем.

Бир ингирде биз, сабийле,
Тюшген эдик тереклеге,
Бара баргъанлай окъуна
Биз къампалдыкъ эриклеге.

Саматны тышында къоюп,
Алай кирген эдик ары.
Бал эрикледен да тоюп,
Чыкъдыкъ биз, ашыгъып, арып.

Кийиз къалпакъны толтуруп,
Мен алай чыкъдым орамгъа.
«Жортууулуму» санадым
Мен жигитликге, хорламгъа.

Самат сунуп бугъуп тургъан,
«Къоркъакъ!» — деп, харх этип
кюлдюм.

Имбашыма ачы ургъан
Къарт Шырдан болгъанын
билдим.

Ол да къалпагъымдан танып,
Келип, атама тарыкъды.
Атам мени, ачыуланып,
Алай къыркъды, алай къыркъды!

Экинчи кюн а унутдум
Атам мени нек туйгенин.
Унутмай, эсимде тутдум
Шырданны къолу тийгенин.

3

Дерсге алгъаракъ баргъанем
Мен, эгечиме тагъылып.

Дерсни билмей, кысталгъанем,—
Келдим атама, тарыгъып.

Мен жилямсырап къайтханда,
Атам, харип, кюлген эди.
Жарсыуларымы айтханлай,
Окъурумуну билген эди.

Дагъыда мен сау жыл турдум,
Хайнух бура, жумуш эте.
Эсими школгъа бурдум,
Кюнлерим акъырын кете.

Баттал Алиевич эди
Бек алгъа мени окъутхан.
Дерс берирге уста эди,—
Мен энтда эсимде тутхан.

Атадан ёксюз кълалгъанем
Манга он жыл да жетгинчи,
Юйге тыянчакъ болгъанем
Тёртюнчю классха ётгюнчю.

Жашчыкъла отун этиучек
Суукъ кыыш, агъачха барып,
Дерсге кечигип келиучек,
Бетлерибиз да кызарып.

Ол кезиуде хар ингирден
Биз киногъа да барыучек.
«Чапай» кинону кёргенден
Сора, «атлагъа» багъыучек.

Жашчыкъла, отуннга бара,
«Атланы» чабдыра эдик.

«Къылычларыбыз» жел жара,
Уруш оюн къурай эдик.

Самат, Чапай болама деп,
Эшегин алгъа жортдурду.
«Душманны» терк урама деп,
Чартлап кетди да, шиш турду.

Биз хар кёрген затыбызны
Сабийле эниклеп башлаучек.
Кёкге буруп башыбызны,
Къанат керир халда жашаучек.

4

Сабий жылла жашнай башлап,
Жарыкъ кюнле тийдиле да,
Мен тёртюнчю классны бошاپ,
Адыр-суугъа ийдиле да,

Солудум, — жокъ эди анда,
Жууукъ, тенгди деп, жакъ басхан.
Сансыз болуп къалмай эди
Устазны кёлю жарагъан.

Школда, юйде да болсун,
Окъусанг, онг бола эди.
Окъургъа ким суймей турса —
Ол юлюшсюз къала эди.

Район лагерде солуучек
Биз, суйюп зауукъ жашауну.
Тюз тёртпесине чыгъыучек
Биз булутлагъа жетген тауну.

Ол таугъа ёрлегенча,
Мен жетинчиге ёрледим.
Жашау жолуму кёргенча,
Назмула тырнай тебрэдим.

Устаздан таша жазыучем
Дерс кыыстау баргъан кезиуде.
Умутума ышаныучем,
Къадалып назму тизиуге.

Тангнга дери олтуруучем,
Излей керекли сёзлени.
Тетрадны толтуруучем,
Ол иш эрикдирмей мени.

Бир да кетмейди эсимден
Устазым таргъа тыйгъаны,
— Чырмайдыла деп дерсингден,—
Назмуланы сыйыргъаны.

Артда «Эльбрус» газетде
Чыкыгъан назмуму кёргенлей,
Ол нечик къууанган эди,
Биреу анга ат бергенлей.

5

Жетинчиде окъугъанда,
Къаракёз кыызчыкъны сюйдюм.
Ол жүрекни къозгъагъанда,
Анга назму жазып ийдим.

Ол окъуучед тышге дери,
Мен а, тыш бола барыучем.
Аны бошалып дерслери,
Чыкъса, анга къууаныучем.

Антым баред, уллу болсам,
Ма ол кыызчыккыны алыргъа.
Ол муратыма жеталсам,
Къайры да таукел барыргъа.

Кыызчыккы сезмей эди, баям,
Аллай мурат этгеними.
Ол жарыта эди мени
Ингирими, эртденими.

6

Къузгъунла ачы кычыра,
Сау дуниягъа къоркъуу салып.
Дауурбасла да чакъыра,
Хар ким сауут-саба алып,

Жаз башы чагъа тургъанлай
Къанлы жаула чапдыла да,
Минг-минг элия ургъанлай,
Елюм отла чачдыла да,

Дауурбасла къагъылдыла
Къарыуну бирге жыяргъа.
Совет халкъла сюелдиле
Жауланы таргъа тыяргъа.

Жашла чакъырылып, сатыр
Тизилишип, оза эдиле.
Тиширыула, сыйыт этип,
Дунияны буза эдиле.

Бир къауумла уа чыкъдыла,
Чакъырыу къагъыт сакълап
турмай.

Сермеширге ашыкъдыла,
Учхан окъдан кёз жуммай.

Чеклени сакълап тургъанла,
Жаугъа къажау тургъанла,
Дауурбасла чакъыргъанла,
Къоркъмадыла окъдан, къандан.

Жюреклери дертден толуп,
Жоллары от, ёртен болуп,
Къазауат этдиле ала,
Кёп къыйынлыкълагъа къала.

Аскерге кетген жашланы
Хапар жокъ эди кёбюнден.
Къуугъунларын урушланы
Кюн сайын эште эдим мен.

Урушдан бушуу къагъытла,
Сууукъ желча, суху жете,
Анала, акъсакъал къартла
Элде жияу, сыйыт эте,

Жашадыла, ташла тёзмез
Къыйынлыкълагъа да тёзе,
Къайтып юлерине келмез
Жашларындан умут юзе.

Хар ким къолундан келгенни
Аямай кюреше эди.
Сыйыртмазгъа туугъан жерни
Жаш, къарт да сермеше эди.

Биз, жашчыкъла, ол заманда
«Жетген кишиле» болгъанек.
Ата журт уруш баргъанда,
Халкъгъа болушуп тургъанек.

Уруш ууу, жетип бизге,
 Көрмезибизни кёргюзтдю.
 Кёп термилдик жерибизге,
 Жарсыу жүрегим бла ётдю.

Анда мутхуз кёрюнеед
 Сау дуниябыз кюнде, айда.
 Жери эртде кёгереед,
 Сары къаудан бола майда.

Сабийлигимден шагърей
 Жулдузларыма термилдим.
 Къыш сууукъда ышыкъ излей,
 Ата юйюме термилдим.

Жашау жолуму башлагъан
 Тау жолларыма термилдим.
 Жеринден узакъ жашагъан
 Кюнсюз къалыучусун билдим.

Анда къалай кёп термилдим
 Тауладан суу саркъгъанлагъа.
 Кёп кюнде сукълана келдим
 Къууанчлы от жакъгъанлагъа.

Къадарыма жокъду сёзюм,
 Ол терсликни иши эди.
 Къарным токъ болса да, кесим
 Туугъан жерни кюсей эдим.

Ишими этдим эринмей,
 Халкъымдан айып алмадым.
 Жашадым, отум кёмюлмей.
 Шуёхсүз, тенгсиз къалмадым.

Киши жерледе ашауум
Татымай, жүрегим эриди.
Туугъан жеримсиз жашауум
Кундушдан ачы кёрюндю.

Ол заманда ангыладым
Жашау жолну кыйынлыгъын.
Киши жерде тергей бардым
Туугъан жерни сыйлылыгъын.

Тумандача кёрюнелле
Узакъда кетген жылларым.
Туугъан жерде ёр келелле
Бююннгю зауукъ жолларым!

8

Энди мен Ата журтуму
Татлы сууундан жутама.
Анга ахшы умутуму
Мен жүрегимде тутама.

Бу ариу туугъан жерими
Уппа этеме гюллерин,
Теренинден жүрегими
Алгъышлай чууакъ кюнлерин.

Къар агъартхан бийикледен
Бетиме салкъын жел ура,
Жолда таукел келеме мен,
Жангы умут учундура.

Шагърей жулдузларыма
Сюйюп къарай ингир сайын,
Жашайма. О, бийик жерим,
Бар кьюуанчым — кыйшынг,
жайынг!

От жилтинлеча жылтырай
Кенг кёкде сабыр жулдузла.
Таулада къууанчлы жырлай
Жарыкъ кёллю жашла, къызла!

Мен алагъа къууанама,
Таурухлу жеримде жашай.
Ишим бла жубанама,
Сабанчы атама ушай.

«Къалай насыплыма!» — дейме,
Чууакъ танглагъа къарасам.
«Энтда къарыулума!» — дейме,
Бир къарыусузгъа жарасам.

Мен бу дунягъа келгенли,
Иш арытмай тоймагъанма.
Тенглигим керек кюнледе
Тенглик этмей къоймагъанма.

Бушуу кёргениге жарсымай,
Сансыз этип кетмегенме.
Къууанч тойлада къарс урмай,
Муратыма жетмегенме.

Мен бушууда да, тойда да
Тау намысны жоймагъанма.
Мен тюз адамны къайда да
Бир муратын оймагъанма.

Кесим а тубей келгенме
Бек къара жүреклилеге.
Билмей, «кёп жасакъ» бергенме
Ол харам ниетлилеге.

Халкъымы жигит жашларын
 Махтаргъа мен къаст этгенме.
 Анам, сени алгъышларынг
 Болуша, кѣп иш этгенме.

Мурдорун салгъан юйюмю
 Кюрешдим терк битдирирге.
 Анга берип бар кючюмю,
 Умут толгъанын кѣрюрге.

«Таулада танг жарыйды»,— деп,
 Юй мурдорун салгъан эдим.
 «Солтанны къадарын» тергеп,
 Таугъа, тюзге баргъан эдим.

«Таулу кызыны жигитлигин»
 Жаздым, таукеллигин кѣрюп.
 Аны халкъгъа суймеклигин
 Айтдым, уллу хурмет берип.

Мен юй ишлей туруп кѣрдюм
 Къуш да бийикни суйгенин,
 Жолум къуралгъанда билдим
 Душманым къара кийгенин.

Мен, аллайлагъа къарамай,
 «Абрекни» кече, кюн жаздым.
 Энтда эшите барама
 Ол жигит жашны ауазын.

Юй ишлеуню не болгъанын
 Билмеген а балта алды.
 Ангыламай не жаргъанын,
 Юй аркъауун туурап салды.

Танг аласы болур болмаз
Жигит Ахматны изледим.
Жаны сау тас болуп къалмаз!
Аны сурап кёп жол келдим.

«Ахмат тасды!», — деселе да,
Тенгим, тюнгюлмей, изледик.
Бирле умут юзселе да,
Биз аны саулугъун кёрдюк.

Кимле къалай деселе да,
Юй ишлеу къыйынды, билдим.
Бирле адакъаamy сюрюп,
Эл кюлгенди, мен да кюлдюм.

Адам сёзюне эс бурмай,
Кенг арбаз сала турама.
Кёнделением тойсуз турмай,
Жарыкъ тойда къарс урама.

Дагъыстан жанындан келген
Къонакълагъа сойгъанма къой.
Ариужанны эрге берип,
«Кёнделенде барады той».

Мен, тауларымда танг жарый,
Таукел болуп, чыкъдым жолгъа.
Жолумда башладым арий, —
Жырны кючюн алдым къолгъа.

«Жырымы кючю» таулуну
Жигитлик этгенин айтды.
Ол, къыйын кюнледе жауну
Ууатып, таулагъа къайтды.

«Юйюмде» энчи «отоула»
Отуздан да атлайдыла.
Аланы ашхамла, тангла,
Жууукъла да жокълайдыла.

10

Бирлеге маскеле чаба,
Манга парийле юргендиле.
Бирле нёгер бола манга,
Бирле кыйнай келгендиле.

Бирлеге чий жарашханча,
Манга бишген жарашмады.
Бир къауумла талашханча,
Мен къуллукъгъа талашмадым.

Биреуге гепчилик этип,
Кёзбау этип кюрешгенле,
Тиллери жер жерге жетип,
Жалгъан чалманла эшгенле,

Кеслерини кыйшырларын
Акъ къалашлыкъ ун сунганла,
Бирлени къол кыйынларын
Суу элтирин онгсунганла,

Кёзбаулукъну къулу болуп,
Чыгъаралла дёрденлерин.
Сайлап хыйлалыкъны жолун,
Бардыралла деберлерин.

Сабаны иги битгенни
Чыпчыгъы болуп тургъанла.
Кёзбаугъа къуллукъ этгенни
Тюзлюк кийирир туманнга.

«Итле кыыстау чаба элле,
Атлы кетип бараед», — деп,
Жашайма, жарыккыды кёлүм,
Ишим да, кыуанчым да кёп!

11

Жашауну ёр жолларында
Жыгыла, кыоба келгенме.
Кюнсюз кыалган жылларымда
Кыара кыыйынлыккы кёргенме.

Ёгюзле уруучудамы
Кыалдыла сабий жолларым?
Не Кыкын туруучудамы
Кыалдыла сабий жылларым?

Энди хар кюнүм, айым да
Жашаууму кыысхартады.
Кыысха кёрюнед жайым да,
Танг да аккырын атады.

Алай а, озган заманым,
Санга кертичилай кыалдым.
Тууган жерим, кырдыгынга
Энтда бауурум салдым.

Санга мен, озган заманым,
Кыолумдан келгенни бердим,
Кыыйналды, кыууанды жаным,
Жайынгы, кыышынгы кёрдюм.

Озган заманым, алдаусуз
Сюйдюм сени жюрегимден.
Кыадарыма болдум даусуз, —
Кыайтарды тууган жериме.

Жашлыгъым узакъ сюргенди
Айларымы, жылларымы.
Халкъым тийишли кѳргенди
Мени жүрек жырларымы.

Мени чал болгъанды чачым,
Жерими таулары уа — кѳк.
Мен да — Минги тауну жашы,
Жел, буз да тюйген бир терек.

Жангы чакъгъан терекледе
Озгъан жылларымы кѳре,
Жашайма, ол тѳреди деп,
Хар кюнюме салам бере...

Ол мен чыгъалмагъан таугъа
Шѳндюгю жашла чыгъарла.
Ишлерим — алагъа саугъа,
Ала жангыча жырларла.

Жаз жаууну болуп, къайтыр,
Къайтыр жашлыгъым ызына.
Жүрек алгъышымы айтыр,
Жерим, жашынга, къызынга.

БАШЛАРЫ

НАСЫПНЫ ЖОЛУ БЛА	3
«Мени къысха жашауумдан...»	—
Емюрюм	4
Жерими ийнагъы	7
Сакъ жауун	19
«Элибиз башында...»	20
«Бу дуняда жашагъанлы...»	—
Тенгими жашына	21
«Биреуню жолунда...»	—
Таулу	—
«Бу тау элибизни...»	22
Тереклеге салмагъыз жарл	23
Шуёхларыма	24
Тилсиз къарындашыма	25
Къарылгъачла	27
Киши жеринде	28
«Тютюн кёк бла...»	30
Кюзюмю макъамы	—
Нёгерге тапмазла	32
«Булутла, тыякъ жауун...»	—
Устазыма	33
Юч эгечиме	34
Атамы къоллары	36
«Биз жангыз кесибизге...»	37
Эки къайын терек	—
«Жулдузла да, адамлача...»	39
«Бу дуняда кесича...»	—
Сен болгъанса	40
«Жел, кесини ауазын...»	41
Мен да суюме	42
Эмен терекни юсюнден баллада	43

Урунууну байракъ этгенлей	. . . . .	46
«Уруш жылланы...»	. . . . .	47
«Жерлешлерим хар тюбеген...»	. . . . .	48
Анангы къалкъыма къой	. . . . .	—
«Чалгъы да чалдым...»	. . . . .	50
Тауларыгъыз тауларыма ушайла	. . . . .	—
«Батып баргъан кюнню...»	. . . . .	53
Анам харипни тюшюмде кёрдюм	. . . . .	—
«Болур, бирсиленича...»	. . . . .	56
Адам эсенг	. . . . .	—
«Жырны сёзлерин...»	. . . . .	58
Жашауну бек сюеме да	. . . . .	—
Кечеле	. . . . .	60
«Мен не кёп жерде...»	. . . . .	63
Жангыз бёрю	. . . . .	—
«Сайлаусуз кёп шуёхлары...»	. . . . .	65
Заман	. . . . .	—
«Ахшы муратларыма жетмей...»	. . . . .	67
«Къобузну къобузчу...»	. . . . .	—
«Бююн да бу мени...»	. . . . .	—
Тынгылауну къой!	. . . . .	68
Бек уллу байлыкъ	. . . . .	69
Жангызлыкъ	. . . . .	70
Таулу тепсеуле	. . . . .	72
«Шауданны биреулен...»	. . . . .	75
Минги тауну жашлары	. . . . .	76
Мудах болма	. . . . .	78
Сени кёзлеринг	. . . . .	79
Туууз салам	. . . . .	80
СЮЙМЕКЛИК ЁЛМЕЙДИ	. . . . .	82
Мени суймеклигим	. . . . .	—
Тепсеучю къыз	. . . . .	83
Ол экибиз таныш болгъан ингирде	. . . . .	85
Суймеклик ёлмейди	. . . . .	87
Ох этдим	. . . . .	89
Жерими булбулу	. . . . .	90
«Сюйгеним, жаным...»	. . . . .	92
Жашау жолум	. . . . .	—

Исса Жарахматович Боташев

МОЙ ВЕК

Стихи

На балкарском языке

Редактор С. М. Могтаева

Художник В. И. Бекетов

Художественный редактор В. Л. Захохов

Технический редактор Н. М. Рахаева

Корректор С. А. Мусукаева

ИБ № 631

Сдано в набор 11.05.81. Подписано к печати 09.07.81.
Ч00200. Формат 70×90^{1/32}. Бумага типографская № 1.
Гарнитура школьная. Печать высокая. Усл. печ.
л. 4,1. Уч.-изд. л. 4,31. Тираж 1000 экз. Заказ № 3923.
Цена 50 коп.

Издательство «Эльбрус»

Нальчик, ул. им. адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года

Госкомиздата КБАССР

Нальчик, проспект им. Ленина, 33

Боташев И. Ж.

Б 86   **Мой век.: Стихи.— Нальчик : Эль-
брус, 1981—112 с.**

В пер.: 50 к. 1000 экз.

В свою книгу «Мой век» балкарский поэт Исса Боташев включил лирические стихотворения, написанные им в последние годы.

Б **0743 — 161**   **42 — 81 3703010200 С (Балк) 2**
М 125 (03) — 81